NAŠE ŘEČ

ROČNÍK II. ČÍSLO 5.

OTAKAR SMRČKA:

JEŠTĚ SLOVESO „DÁTI".

V článku o slovese »dáti« v 2. čísle 2. ročníku »N. Ř.« ukázal J. Vodák na zajímavý zjev, jak sloveso *nechati*, jehož se chybně užívalo místo *dáti*, jest nyní zase nemístně tímto slovesem vytlačováno, a právem vytýká, jak se vůbec rozmáhá zbytečné užívání slovesa *dáti* jakožto pomocného, ano výpomocného slovesa v různých nemotorných obratech, kdy lze totéž vyjádřiti lépe po česku způsobem prostším a vkusnějším. Přičítá to působení překladů z francouzštiny a italštiny, ulpívajících na vazbě originálu (sloves »faire« a »fare« s infinitivem), což dokládá hojnými ukázkami z novější literatury překladové i původní. Svědectví souvislosti takových obratů s francouzštinou spatřuje Vodák také v tom, že se pád předmětový prý tu kolísá: někdy dativ, někdy i akkusativ, k čemuž podotýká, že Francouzi mají na to zvláštní pravidlo. Takového svědectví nebylo, tuším, ani potřebí; ostatně, prohlédneme-li si příklady v článku uvedené, shledáme mezi 38 větami akkusativ předmětový jen ve dvou: »Dýku když dal padnout u noh jejich« a »Škoda, že Máchal nedal rozlíti se širší proud světla« — všude jinde nalézáme jen dativ.

Zaznamenal jsem si sice sám ještě několik příkladů onoho způsobu, v žádném však nevidím nic více nežli nemožné vazby, vzniklé jen poblouzením těch, kteří chtíce se vyhnouti Charybdě germanismu, upadli do Skylly jazykové nestvůrnosti, v níž ostatně ani ona Charybdis nepřestává strašit, jestliže tu nebezpečí to vůbec bylo. V divadelní rubrice denního listu (»Venkov«) bylo referentem vytýkáno, že ředitelství v jakési úloze »dalo vystoupiti pana Duru«. Co to má být? Referent chtěl patrně říci, že »nechalo vystoupiti pana D.«, ale že sloveso »nechati« jest potíraným germanismem ve větách jako »Otec nechal syny své zavolati« místo »dal zavolati«, nahradil mechanicky i ve své větě »nechati« slovesem

»dáti« a vzniklo: »Ředitelství dalo vystoupiti pana D.«. Že je možno takovou věc napsati, svědčí jen o nedostatku zdravého citu jazykového. Této bolesti naší dotkl se v tomto časopise J. Zubatý (v článku »Jeden z nejlepších lidí«) a dokladů bylo by lze nasbírati, bohužel, více. Můžeme říci zajisté: »*Nenech nás* zahynouti«, ale nikdy: »*Nedej nás* zahynouti«, nýbrž jen: »*Nedej nám* zahynouti«. Ze starých příkladů uvádím namátkou: »Dali otcóm a materám (3. p.) v nedostatciech býti« (u Štítného); »Kak (jak) by Buoh byl spravedliv, dada bez pokuty minúti *zlému?*« (taktéž); »Nedali *jim* scházeti se do údolí« (Biblí bratrská).

Naproti tomu nelze říci jinak nežli: Hospodář dal okovati *koně* (4. p.); dal vystrojiti *hostinu;* dal dovézti *hosti* domů. Podobně řekneme: »Dal *rozšířiti svou řeč* v četných opisech«, ale nikoli: »Dal *rozšířiti se svou řeč*« atd. Je patrno, že 4. pád přistupuje po slovese »dáti« (= poručiti) k neurčitému způsobu slovesa *předmětného*, jehož *předmět* má vyjádřiti: Dal vystrojiti *hostinu* = poručil, aby vystrojili hostinu (předmět); ale při neurč. způsobu slovesa *podmětného* osoba nebo věc, označující jeho *podmět*, vyjadřuje se 3. pádem (dáti = způsobiti, dopustiti, aby . . .): »Jak by Bůh dal bez pokuty minouti *zlému?*« = jak by dopustil, aby *zlé* bez pokuty minulo? »Nedej *nám* zahynouti« = nedej, abychom (my) zahynuli a pod.

Tak by se musilo říci jen s 3. pádem: »Ředitelství dalo vystoupiti panu D-ovi« = připustilo, aby *pan D.* vystoupil; spíše by však bylo užíti jiného obratu: svěřilo tu úlohu panu D.« nebo prostě právě »*nechalo* v té úloze vystoupiti pana D.« Tím způsobem byla by také možná jen vazba: ».. nedal rozlíti se *širšímu proudu* světla«, ale lépe po česku bychom řekli: »Škoda, že nedopřál, aby se širší proud (podmět!) světla rozlil«. Stejně nepřípustný je 4. pád ve větě: »Dýku když dal padnout u noh jejich« a je vysvětlitelný zase jen jako zbytek uvázlý z nečeského rčení »nechal dýku padnout«, když »nechal« zaměněno mechanicky za »dal«; celý výraz zůstává pak jen nešťastně přestrojeným germanismem místo poctivě českého prostého »pustil dýku«.

Přesvědčivou ukázku toho, že v podivné oné vazbě slovesa »dáti« se 4. pádem při infinitivě podmětného slovesa sluší spatřovati jen nedomyšlenou náhradu za germanismus (někdy i domnělý), nalézám v jednom z posléze vyšlých svazků »Květů« (ročn. XXXVII. sv. 4.) v překladě německé novely Mannovy »Srdce«. Tam čteme hned v druhé větě: »Dal syna v devatenácti letech dospěle mluviti«. Rozumí tomu někdo? Rozuměl tomu sám překladatel? A rozuměl tomu redaktor, který takovou češtinu před-

ložil čtenářům svého časopisu? Rozuměti tomu můžeme jen, přeložíme-li si to do němčiny: »Er liesz den Sohn mit neunzehn Jahren mündig sprechen«, jak také čteme v originále; pak poznáme smysl toho: dal syna prohlásiti za dospělého. Překladatel, neznaje patrně této obyčejné frase německé, přeložil si slova ta otrocky: nechal syna dospěle mluviti, pak aby odstranil germanismus podle vzorečku: »nechal syna zavolati — správně: dal syna zavolati«, zaměnil »nechal« slovesem »dal« a překlad byl hotov. Že se pak celý výraz příčí citu jazykovému již 4. pádem »syna«, zbylým po »opraveném« slovese »nechati«, o to se překladatel nestaral, stejně jako o to ne, že je to dohromady vůbec nesmysl.* Ojedinělý snad exemplář takové mořské panny obrácené vylovil jsem nedávno v krajinském listě (»Brdský kraj«): »... *nechali* v orchestru *zazníti* zvukům naší hymny« (podrženo sloveso »*nechati*« a připojen *3. pád* jako po slovese »dáti«).

Je tedy, myslím, zřejmo, že příklady výše vytčené nenáleží ke zjevu šířícího se romanismu v užívání slovesa »dáti«, jenž byl četnými jinými ukázkami dostatečně doložen, nýbrž že to jsou jen zakuklené germanismy, kterými se jazyku našemu dvojnásob činí násilí.

JOSEF ZUBATÝ:

JEDEN.

4.

»To byla jedna radost!«

Tuto větu uvádí Bartoš v Nové rukověti z r. 1901 (str. 29) mezi doklady, kde slovem *jeden* překládáme otrocky německý neurčitý člen: vidí v ní pouhý odlesk německé věty »es war eine Freude«. Tomuto mínění je na odpor, že to jest u nás rčení lidové: těžko by bylo nalézti doklad, kde by skutečná mluva lidová měla *takový* germanismus. Proto se ohlédneme, není-li nikde rčení podobných.

---

* Překladatelská povrchnost spojená s nedostatkem citu pro jazyk je vůbec v té práci křiklavá. Několik dokladů: »Pojedu kratší c e s t u« = »Ich fahre die Abkürzung«. — »Du reist. So soll es aus sein« = »Odjíždíš. Tak to také má býti« (m. Je tedy konec!). — »Ich habe doch eine Seele!« = »Mám přece j e n j e d n u duši!« — »Aber nicht einmal ihr Haar gab sie her« = »Ale a n i j e d n o u nezaprodala svého vlasu«. — »Verhindern« přeloženo »zničiti«, »dringend« = »pohnutě« atd. — T a k o v é překlady neměly by se snad již ve vážných časopisech objevovati, ani z nejodlehlejšího pro nás jazyka, neřku-li z němčiny.

Abraham z Gynterrodu v Přídavcích ku překladu Xenofóntovy Cyropaedie (v Rozumově Staroč. bibl. 7, 195) překládá z Hérodota 1, 186 vypravování o babylónské královně Nitókris a píše m. j.: »Při tom pak i to učinila: poněvadž město jest na dvě strany rozděleno, mezi nimiž v prostřed města řeka teče, a když kdo za prvnějších králů chtěl na druhou stranu města přijíti, musil se vždycky převézti, což bylo *jedno veliké nepohodlí*, protož ona i to opatřila a tuto památku po sobě pozůstavila . . .« Není to doslovný překlad z řečtiny (Hérodot praví prostě »bylo to nepohodlné«), a podle mého citu ani napodobení německého neurčitého členu (něco takového by se u Gynterroda sotva našlo): český překlad chce říci asi »bylo to samé veliké nepohodlí, nic, než veliké nepohodlí«. A tak rozumím i větě »to byla jedna radost«, tedy = »to byla samá radost, jediná radost, nic než radost«. Číslovka *jeden* v takovýchto větách má význam blížící se významu přídavného jména *jediný*, které vyjadřuje vlastnost vylučující vše ostatní; podobný význam mívá i jinde (na př. »nedám ti nic, kdybys byl jeden na světě«), zde jen přistupuje ještě, že je věta jen obrazná, má naznačiti jen velikost a sílu představy, o níž je řeč, nemá býti pojímána v plném smysle.

Podobných dokladů, v nichž ovšem zase nebudeme hledati neurčitých členů, je více (v. Gebauer — Ertl § 713). Praví-li Němcová v Babičce o povodni, že »celé údolí je jedno jezero«, musili bychom tuto větu překládati do němčiny asi »das ganze Tal ist ein einziger See«, ne »ein See«. Podobně říkáme o člověku, který byl ztlučen, že je jedna rána, jedna modřina (Jirásek v 8. hl. 2. dílu Věka, Spisy 20, 102, vypravuje o vojáku, který byl ztrestán ulicí, pračaty: »rozsekali ho, že má záda jednu ránu, až mu maso visí«); člověk nemocný na neštovice je jedna slitina; po těžké práci máme ruku jeden puchýř, jeden mozol. »V Podhájí u myslivce nový domek jedna svíce« (Čelakovský v Tomanu): domek září, jako by to byla jediná svíce, svíce na svíci. V 10. hl. 2. dílu Věka (v Jiráskových spisech 20, 129) vypravuje Hněvkovský Věkovi: »To, brachu milý, je jedna řeč o korunovaci, a naši všichni, Vydra, Kramerius, i Procházka, a všichni z toho pro nás mnoho očekávají . . .«, t. j. kde kdo mluví jen, jaký prospěch nám přinese korunovace. V hl. 14. téhož dílu (str. 187) zase Held vypravuje přátelům v české expedici o tom, jak v kterési společnosti byl spor o hodnotě jazyka českého: »Jeden z nich, byl to baron Stillfried, pořád o tom, jak je náš jazyk chudý, jeden prý tapart (slátaný šat) z rozličných jazyků složený«, t. j. nic jiného než slátanina, samá slátanina.

Slovo *jeden* i jinak mívá týž význam co »jediný, pouhý, sám«. Slova biblická, jež Kralická bible překládá »ne samým chlebem živ bude člověk« (5. Mojž. 8, 3, Mat. 4, 4) v staročeském Životě Kristově znějí »ne o jednom chlebu živ jest člověk«. Někdy v podobném smysle na Moravě se najde i *jeden jediný;* Bartoš v Dial. slovníku 131 má větu »ten ječmeň je jeden jediný pcháč«, z níž vyciťujeme, že »jeden jediný« je zesílené »jeden«. A i samo *jediný* se objevuje na Moravě v přirovnáních docela s významem »pouhý« (vekládal to Jankovi, a ten zostal jak jediná stěna; chodi jak jediné trhan; nemohla ani promluviť, jak jediné duch, v. Bartoš t.). Kdybychom někde čtli podobně o někom, že zůstal jako jedna stěna, snad bychom také řekli, že to je germanismus (wie eine Wand«): a kdo ví, bylo-li by to vždy pravda. Před lety bývalo v Praze zvykem říkati o všem možném, že to je »jako jedna fiala«: kdybychom znali, jak toto pořekadlo vlastně vzniklo, snad i to by se ukázalo býti rčením čistě českým (nevíme totiž, není-li to jen pražský »vtip«, hledající kdo ví jakou žertovnost v napodobení němčiny nebo řeči Němce mluvícího po česku).*

Také zde bývá obyčejně docela snadno obejíti se i bez slova *jeden:* nutné je vlastně jen, kde jde o množství jednotlivých předmětů splývajících v jediný v představě skutečné anebo jen ve fikci mluvící osoby. Čelakovský nemohl říci, že domek byl svíce, ani nelze říci na př. o zbitém člověku, že je jeho tělo rána: nikdo by tomu nerozuměl. Ale lze říci o krásné podívané, že to je radost (tak říká na př. Jirásek, v témže díle Věka v hl. 13. a 22., str. 172 a 291), lze podobně říci, to že je jedna krása i jen krása (3. díl Věka hl. 3, Spisy 26, 64), Gynterrod by byl mohl říci o převážení přes řeku, že to bylo veliké nepohodlí, Němcová o zatopeném údolí, že to bylo jezero atd.: ale snad nemusím vykládati, že by to nebylo to, co mluvící osoba *chtěla* říci, užila-li slova *jeden*, a že zbavuje jazyk prostředku zvláště výrazového, kdo mu zde zapovídá tohoto slova užíti, protože je »zbytečné«.

O významnosti slova *jeden* v takovýchto spojeních svědčí také, že zde má přízvuk stejně silný, jako následující jméno podstatné, ba při větším důraze bývá na něm i přízvuk silnější. Kde *jeden* je významem blízko německému členu, ba i kde je číslovkou beze zvláštního důrazu, jest jeho přízvuk slabší.

---

* V život uvedl toto pořekadlo Mošna v době slávy arény na hradbách; odkud on je měl, není známo.

5.

Jeden každý, jedenkaždý.

Také toto slovní spojení bylo již káráno. Asi proto, že i Němec říká ein jeder; že také Francouzi říkají chacun, Vlaši ciascuno, ognuno, že již staří Římané říkávali unus quisque, což vesměs je totéž, co něm. ein jeder, aniž kdy koho napadlo v tom se domýšleti germanismů, že říkávali i Řekové podobně, neznamená při tom nic. Také v církevní slovanštině je jedin' k'ždo, Jungmann má doklady z Černého Herbáře, z Bratří, z Komenského; Hájek říkal také *každý jeden.* Podle Biblické konkordance (v Praze 1901), jež ani není docela úplným seznamem všech slov a zvláště nehledí k výkladům Bratrské bible, jsou rozličné tvary rčení *jeden každý* v Kralické bibli doloženy 36krát: Bratří se ho tedy nebáli. Jediná věc, kterou by proti němu bylo lze uváděti, bylo by, že dnešní lidová mluva ho již nezná.

Jeden každý je silnější než *každý:* výslovně naznačuje, že to, o čem jest řeč, týká se každého jednotlivého předmětu slušejícího k nějaké skupině. Tak překládají na př. Bratří 4. Mojž. 14, 24: »Podlé počtu dnů, v nichž jste procházeli zemi tu, totiž čtyřidceti dnů, jeden každý den za rok počítaje, ponesete nepravosti své čtyřidceti let«; je to totéž, jako by se řeklo »každý den«, ale každý vycítí důraz, s jakým se praví, že ani jediný den nezůstane mimo. Kde chceme mluviti s takovouto důrazností, nebojme se ani dnes říkati *jeden každý.*

Tato slova bývají psána někdy dohromady, zvláště v 1. pádě m. r., je-li položen jako podstatné jméno (sám jedenkaždý ví nejlépe, kde ho střevíc hněte). Skloňujeme obě části (jednoho každého atd.), a přízvuk slovní je na obou částech, k tomu silnější na části druhé (spojení jako pantáta, panímáma skloňujeme jen na druhé části a hlavní přízvuk je na části přední): proto by bylo lépe, toto spojení psáti jako dvě slova. Úřední Pravidla píší ovšem jediným slovem, asi proto, že po stránce významové zde cítíme spíše slovo jediné, než dvě slova různá. Ale pak bychom musili psáti i *jednohokaždého* a pod.

6.

»*To je jedno!*«

Nevím, že by se toto rčení kde zapovídalo: ale ačkoli v životě tak stále říkáme, v písmě se mu zase vyhýbáme. Snad i zde někomu překáželo německé »das ist alles eins«: ale ať tomu jakkoliv, dnes místo »to je jedno« čteme a píšeme stále jen »to je lhostejné« nebo

»to je lhostejno«. A přece je ono rčení, kterému se tak vyhýbáme, starší i správnější.

V Baworowském rukopise 178b přijel Jetřich Berúnský s Vítkem Vilantovým do Laurinovy zahrady a povídají si o nebezpečí, které snad na ně čeká. Vítek tu praví: »Ač by jie čert střehl, toho nevědě (kdyby té zahrady čert střehl, toho nedbám)! Jedno, ač by jie střehl zmek« (ďábel)! V Tkadlečkovi 27b čteme větu: »písmo vykládati nerozumnému člověku jest právě, jako ktož ocet ve stklenici na slunci chová:... též tobě písmo vykládati jest vše jedno«. V pana Ctibora Tovačovského Hádání Pravdy a Lži 41a praví Chytrost o Pravdě: »... jest potvornice tak pochlebná a úlisná, že, staň se jí od něho (od Boha) z dopuštění Božího, co staň, všecko ona snese právě, jako by jí velikonoční koláček napekl; vše jest jí jedno, za nic se nestydí, byť jí i nos uřezali s ušima, všecko by za dobré přijala!« Čtenář sám si všiml, že zde jest i *vše* (»alles eins«). Jungmann má z Veleslavínova slovníku rčení »vše to jedno«, »téměř jedno«, »jedno jest«. Podle téhož slovníku se říkalo místo *jedno* také *jedna věc*, jakož si vůbec starší jazyk liboval v podobných opisech místo středního rodu jmen přídavných (na př. známé místo »není dobré člověku býti samotnému« zní v Melantrichově bibli »samotnému člověku není dobrá věc býti«); tak píše na př. paní Zuzana Černínová (u Dvorského na str. 179): »nevím, jestli jest stejně škody (scuodi) jako piastry, on (Verdemon) pravil, že je jedna věc«. A přidáme-li, co jsme již řekli, že lidová mluva jinak neříká, proč se tomu tak vyhýbati v písmě?

Přídavné jméno *lhostejný* je nějak divně odvozeno od zaniklého jména podstatného lhost »lehkost«: čekali bychom něco jako lhostný (snad naši předkové říkali lhostajný, později lhostejný podle slova jednostajný, jednostejný, což později bylo zkráceno ve stejný); ale nesejde na tvaru. »Lhostajný, lhostejný« byl našim předkům, kdo o nic nedbá, o nic se nestará, zejména člověk nedbalý, lenivý, rozmařilý: význam pozdější, podle něhož je lhostejný, komu je všecko jedno, vznikl teprv časem oslabením určitějšího významu staršího. Ale lid posud slova toho užívá jen o lidech (je ke všemu lhostejný atp.), nikdy neuslyšíme od člověka, jehož mluva se nepřizpůsobuje mluvě knižní, že na př. nějaká věc je mu lhostejná (ani Jungmann nemá takových dokladů). Vyhýbáme-li se rčení »to je jedno« tím, že je nahrazujeme rčením »to je lhostejno«, nahrazujeme poctivé rčení české germanismem: napodobíme totiž německé »das ist gleichgültig«. Toto slovo německé znamená podle svého původu, »co je stejné ceny s něčím jiným«; tak se ho původně také užívalo, pak se jím označovaly i *věci* jed-

notlivé, na nichž nesejde, věci nepatrné a teprv koncem 18. stol. se objevují doklady, kde se slovem týmž označuje i vlastnost *člověka*, kterému na ničem nesejde, kterému je všecko jedno. A protože náš »lhostejný člověk« je něm. »ein gleichgültiger Mensch«, a protože Němec podobně může říci i o věci, že mu je »gleichgültig«, utvořili jsme si podle toho i my rčení »to je lhostejné«. Nepovídám zde nic nového (již 1. vydání matičního Brusu píše totéž): ale i tato věc je dokladem dnešní nedůvěry k slovu *jeden*.

I jako přívlastek čítáme přídavné jméno *lhostejný* o věcech (ne jen o vlastnostech osobních, kde je na místě): říká se na př. »divím se ti, že o takových lhostejných věcech mluvíš«. Po česku lze totéž říci kolikerým způsobem; čemu po německu říkáme »lhostejné věci«, jsou věci, na nichž nesejde, věci nedůležité, nepatrnosti, hlouposti atd. Potřebnost slova *lhostejný* v tomto smysle se časem dokazuje právě tím, že bez něho prý není slova, kterým bychom tak překládali přívlastkové něm. gleichgültig: to jest ovšem důvod, který uzná jen, komu je článkem víry, že za každé německé slovo čeština musí míti své slovo, jež by se s ním na vlas krylo.

Slovo *jeden* zde má význam asi »stejný«. Tento význam také má původ v základním významě toho slova: naznačuje se jím, že věci, které by se mohly zdáti různými, jsou vlastně »jednou« věcí. Tak na př. v Písmě »já a Otec jedno jsme« (Jan 10, 30; i zde po staročesku bylo možno říci »já a Otec jsme jedna věc«, Kott 1, 608); odtud pocházejí obrazná rčení jako »jedněmi ústy mluviti,« »na jedno brdo dělati« atp. Také se říká *jeden a týž*. Zde zase by mohl někdo přijíti s výkladem, že to je germanismus, protože i Němec říká ein und derselbe, ein und dasselbe: ale zbavoval by nás možnosti tímto způsobem zesíliti pojem, který bychom jinak mohli vyjádřiti pouhým *jeden* nebo pouhým *týž*, *tentýž*. Také Veleslavín má rčení na př. »ne jeden a týž způsob« vedle »ne jeden způsob«, Bratří se nebáli napsati »nesformoval nás hned v životě jeden a týž?« (Job 31, 15), »z jedněch a týchž úst pochází dobrořečení i zlořečení« (Jak. 3, 10).

7.

»*Milujmež jedni druhé*«.

Slovo *druh* mělo původně asi význam, v jakém ho posud užíváme: »společník, člověk se mnou v něčem spojený«. Tento význam nalézáme v slově litevském a lotyšském, původně se slovem naším stejném (lit. draugas), podobné významy v některých příbuzných slovech germánských. Ale již velmi dávno se vyvíjely i významy jiné, slabší, mající základ v tom, že »druhem« byla jme-

nována i osoba nebo i věc, objevující se bez vnitřnější spojitosti vedle jiné osoby i věci: slovo *druh* znamenalo tak »druhou« osobu nebo věc, stávalo se i přídavným jménem, znamenajícím asi »jiný, druhý«, stávalo se v některých slovanských jazycích (tak také v češtině) řadovou číslovkou, označující »druhý« předmět v delší řadě, a podle tohoto významu se na něm vyvíjely i skloňovací tvary slušející jménu přídavnému.*

Tak se říkalo v době praslovanské bezpochyby také na př. »druh stojí, druh sedí, druh leží, druh chodí« atp., jako se na př. v jazyce staroindickém nebo v latině říká »jiný..., jiný,... jiný...« Ale tento způsob mluvení rád zanikává; jazyk se nespokojuje tím, že by jednotlivé děje nebo stavy jevící se na různých osobách nebo předmětech kladl prostě vedle sebe, nijak jich nerozlišuje, nýbrž snaží se různost naznačiti i na slově, jímž vyjadřuje ony různé osoby a předměty. Nalézáme proto v rozličných jazycích, že se říká raději »jeden (nebo »první«)... druhý... třetí...«, nebo »ten... onen... jiný...« atp. Tak se říká v češtině, co ji známe, nejraději »jeden... druhý... třetí...«; tak na př. čteme již v Alexandreidě »Fares jednomu jmě bieše (jméno bylo), druhý Elifar slovieše (slul)«, u Štítného »z těch čest jednomu jest jedna hodnější (vhodnější), druhá druhému«. Slovo *jeden* zde přestává býti číslovkou a může proto míti i množné číslo: »jedni stáli, druzí seděli«; »když slovo božie padne v dobrá srdce jako siemě v dobrú rolí, jedna dadie (dají) úžitka třidceti, druhá šestdesát a třetie sto« (Štítný, Knížky šestery 71). Němec se vyjadřuje podobně (der eine, der andere, der dritte atp.), ale nevím, že by kdo byl řekl, že jsme se tak naučili říkati od Němců: snad proto, že — nehledíc k řidším odchylkám (jako první místo jeden, jiný místo druhý) — hrubě ani se nedovedeme po česku jinak vyjadřovati. Toto mlčení brusů jest tím podivnější, uvážíme-li, že po stránce významové výraz *jeden — druhý* je přece totéž, ať řeknu »jeden sedí, druhý leží« či »jeden stojí vedle druhého« nebo »jeden druhého by utopil na lžíci vody.

---

* Také význam »odrůda« (něm. Gattung) vyvinul se z onoho významu základního. V starší době ho nenalézáme, za to však doklady, naznačující, jak se vyvíjel. Okolo r. 1450 má poslati purkrabí helfenburský panu Jindřichovi z Rožmberka psa »pod krahujec« (k lovu s krahujcem), ale nemá vhodného; nabízí mu »byste ráčili ten koptavý psík, páně Michalcova druh« (toho černavého psíka, »druha« páně Michalcova psíka, t. j. téhož druhu, co psík Michalcův; Arch. Č. 21, 303); Prefát z Vlkánova v popise lodi píše m. j.: »na té podlaze jest... plácek, na němž stáli s jedné strany dva kusové (děla) mosazní na kolečkách malých... a z druhé také 2 těch druh« (téhož druhu, co první dvě děla).

Podobně se jazyky indoevropské vyjadřují, kde jde o jediný děj, jevící se na rozličných osobách nebo věcech nějak dohromady slušejících. Bývají tu i věrnější onomu staršímu způsobu vyjadřování, zachovávají jej, i když se o rozličných dějích vyjadřují již jinak. Tak na př. v latině, kde se říkalo »jiní sedí, jiní chodí«, říkalo se také »jiní jiné obviňují«; jazyk staroindický říká podobně a slova, jimiž takovouto vespolnost děje vyjadřuje, rád nechává splývati v slovo jediné, na němž pak ani již nelišívá rodu (říká na př. »muži bijí jinýjiného«, ale i »ženy bijí jinýjiného«, t. j. jedna druhou). Řek na př. již neříkal »jiný sedí, jiný stojí, jiný chodí«, nýbrž »ten . . . ten pak . . . jiný . . .« atp.: ale říkal ještě »jiný jiného bije«, anebo obyčejně zase složeným slovem »bijí jinojiného« (t. j. jeden druhého).

Také jazyky slovanské užívaly na vyjadřování podobných dějů vespolných slova *drug, druh*. A zachovaly si tento způsob až do dob historických, ba na př. ruština podnes. Církevní slovanština (t. j. stará bulharština) říká tak obyčejně, na př. »ljubim drug druga« (milujme druh druha), a stejně čítáme i v nejstarších památkách českých, na př. »druh druhu nerozumiechu (nerozuměli)«, »z té pýchy to jest mezi vládyčstvem a rytieřstvem, že druh druha chce přetráviti (nákladným životem překonati) aneb rúchem přepýchati«. Jsou i doklady (jako v církevní slovanštině), kde se o ženách mluví podobně tvarem ženským, na př. »druha druhu sě vzlíbachu« (jedna druhou se zlíbaly). Ale jsou jiné doklady, z nichž vidíme, jak tento způsob mluvení zaniká, a smíme se domnívati, že již koncem 14. st. vlastně byl zastaralý. Někde vidíme, že slovo *druh* aspoň na druhém místě dostává obyčejnou koncovku přídavného jména. Tak v jedné bibli čteme (1. Král. 10, 12) »tehda druh druhu odpověděl (odpověděl)«, v jiné »odpověděl jest druh k druhému«, ve válečné písni táborské »retuj druh druhého«, u Jungmanna je doklad z r. 1523 »druh druhého břemena neste«, v Radě zvířat »svorní budem, aniž zabí druh druhého«. Jsou ovšem i doklady, v nichž jest tvar s nepochybnou koncovkou *podstatného jména*, tak na př. v Nové radě pana Smila Flašky z Pardubic »poněvadž sě v světě děje, že druh *družci* takto přeje, . . .« Takovéto doklady jsou velmi řídké, a nelze se domnívati, že by to byl kdy býval obvyklý způsob mluvení.

Ale jsou to doklady poučné. Původně slovo *druh* (v ženském *rodě druha)* bylo v takovýchto výrazech vespolnosti jméno *přídavné*, se starými tvary, nelišícími se od tvarů jména podstatného. Takovéto tvary se udržely u přídavného jména v češtině jen v ustrnulých výrazech, jako na př. nov měsiec (dnes již nový měsíc),

velika noc (veliká noc, velikonoce), na biele dni (podnes na bíle dni), a mimo to v přísudku nebo v přísudkovém přívlastku (jsem zdráv, chodím bos atp.), jinak již v staré češtině se objevují všude tvary t. zv. složeného sklonění (nový, veliký, bílý, zdravý, bosý). I přídavné jméno *druhý* se posud zachovalo aspoň ve zbytku tvarů nesložených: říkáme ještě »půl druha lokte« vedle pozdějšího tvaru »půl druhého«, ale v ženském rodě již jen pozdějším tvarem »půl druhé hodiny«, kde se dříve také říkávalo »půl druhy«. A tak se objevují i ve výrazech vespolnosti počátky této změny *(druh druhého)*, ale jazyk jich důsledně neprovedl (tím by byl vznikl tvar *druhý druhého)*. Vyskytují-li se ojedinělé doklady, v nichž původní přídavné jméno nahrazeno nepochybným tvarem jména podstatného *(druh družce)*, vyčítáme z nich, že se zastaralému tvaru *druh druha* již nerozumělo, že v něm naši předkové začali cítiti *podstatné* jméno *druh*. Toto podstatné jméno mělo však (jako má také dnes) význam příliš určitě vytvořený a velmi často se tímto významem do věty ani nehodilo: nebývají vždy »druhové«, na nichž se může jeviti děj vespolný. Proto se náš jazyk asi v 15. stol. tohoto způsobu mluvení vůbec vzdal a nahradil jej způsobem zřetelnějším, jehož nejstarší doklady nalézáme již od počátku 14. stol. Proto také nelze nazvati oprávněným pokus našich brusičů, kteří v 19. a 20. stol. se pokoušejí křísiti, co před 400 lety ne bez příčiny v jazyce samém zahynulo; k tomu ještě zapomněli, radí-li, aby se po staru říkalo *druh druha*, což se hodí přece jen, kde je řeč o mužích, že by měli také povědětí, jak se má říkati, kde je řeč o ženách. A proto se také tyto pokusy přes dobrou vůli některých spisovatelů nedaří, a sotva se zdaří, pokud nezahyne v našem jazyce schopnost skutečného života a odporu k tomu, co mu již není vhod.

Náhrada zanikajícího starého způsobu mluvení byla na snadě. Začalo se místo *druh druha* nebo *druh druhého* říkati *jeden druhého*. Našim předkům nebylo potřebí choditi pro vzor do Němec, kde se podobně říká einer den andern anebo raději jedním slovem einander: základy tohoto nového způsobu mluvení měli v svém vlastním jazyce, a mohlo-li se bez německého vlivu vyvinouti v polštině *jeden drugiego*, vzniklo-li bez téhož vlivu v srbštině *jedan drugega* vedle staršího *drug druga* neb *drug drugega*, objevuje-li se i v jazyce staroindickém vedle obyčejného »jiný jiného« občas také »jeden jiného«, nemusíme hledati působení němčiny, stalo-li se v češtině totéž. A v češtině tento novější, ale stejně český způsob mluvení nalézáme již v dobách, v nichž náš jazyk žil ještě plnou svou silou: již na př. Práva starého pána z Rožmberka píší »to

v ňú (v nich, ve vůli pohnaného a žalobcově) stojí, že nemóž jeden druhého připuditi (přinutiti)«, a dokladů přibývá, až starší *druh druha, druh druhého* zaniklo.

Dokladů rčení *jeden druhého* na vyjádření vespolnosti jest v staré češtině plno, a to i ve spisech, které plným právem nám jsou vzory jazykové čistoty; na př. u Štítného, z něhož má Gebauerův Slovník nejvíce dokladů, ne proto, že by si byl Štítný v tomto výraze zvlášť liboval, ale proto, že Štítný byl Gebauerovi nejviditelnějším vtělením krásy starého jazyka. Naše brusy to i uznávají, ale přece by nejraději viděly, abychom tak neříkali (»*jeden — druhý* užívá se přes vyskytující se doklady méně správně« čteme v matičním Bruse a j. pod.). Radí říkati *druh druha* a všelijak jinak, jen proto, abychom nemluvili stejně, jako mluví Němec. Ale smíme pokládati za germanismus způsob mluvení, který nalézáme již v dobách největší čistoty jazykové, který má v jazyce našem základy nepochybně domácí, který z podobných základů podobně vzniká i v jazycích, v nichž německého vlivu hledati nelze?

Přiště konec.

POSUDKY.

Vincenc Furch: *Vybrané básně.* S úvodem a poznámkami vydal dr. Karel Svoboda. Světová knihovna, číslo 1303—4. V Praze u J. Otty. [R. 1917.] Stran 91. Za 60 h.

Jest jistě ke cti pořadatelstvu Světové knihovny, že pro věci běžného vkusu a snadno odbytné nezapomíná seznamovati své čtenářstvo také se starší tvorbou literární. Jeden z posledních svazečků jest věnován výboru z básní moravského básníka Vincence Furcha (1817—1864), uspořádanému dr. Karlem Svobodou. Vydavatel se neobmezil při výběru na básně otištěné naposled a souborně v Kobrově Národní bibliotéce (1874), nýbrž se probral také básněmi roztroušenými dosud po časopisech a zbylými i v rukopisné pozůstalosti Furchově. Svému vydání položil v čelo stručný, jasný a výstižný nástin literární činnosti i hodnoty básníkovy a uzavřel je poznámkami bibliografickými, věcnými i vydavatelskými. Při výběru básní rozhodoval především zřetel estetický; šlo tedy vydavateli o to, aby moravského básníka sblížil zase s českým čtenářstvem a zachránil do budoucnosti, co z jeho tvorby literární nepozbylo dosud ceny umělecké. Vydavatel vybral však zároveň po několika básních ze všech období básníkova tvoření, takže se jeho myšlenkový a formální vývoj jeví v této zkratce tím význačněji a zejména

výrazové i metrické přednosti básní posledních vynikají tím patrněji nad formou básní raných.

Vydavatel se rozhodl otisknouti básně přesně podle původních vydání, opraviv pouze zřejmé omyly tiskové a přizpůsobiv původní způsob psaní nynějšímu pravopisu a obvyklé nyní interpunkci. Kde co změnil, poznamenává pečlivě (ač málo přehledně) v poznámkách na konec připojených; přepisuje tedy na př. jsem m. sem, cizí m. cizý, jakmile m. jak mile, Ilyrů m. Ilirů, muzikant m. musikant, ztratilo m. stratilo, přece m. předce atd. Tu a tam však přece ponechal nebo přepsal ledacos jinak, než jest ustáleno psáti podle nynějších pravidel pravopisných; na př.: je mu jakby soucit měla, jakoby s ním plakala (str. 23) m. jak by, jako by; žežhulka (40) m. žežulka; z hloubí (42) m. z hloubi; rozlíhá se (41) m. rozléhá; kéžby byla Polsce pannou z Orleánu (49) m. kéž by; akkordy (57 a j.) m. akordy; sympathie (69) m. sympatie; zvířátko (69) m. zvířátko; ó kdo nemá dítě, odumírá v skutku (71) m. vskutku (= skutečně) atd. Opravy vydavatelovy v tomto směru jdou však nezřídka dále, než kam sahá pouhá pravopisná konvence. Píše-li básník na př. odevřel, níti, náděje, šírý, nařikání, zdvíhnul, bíte a p., leží příčina zajisté hlouběji než ve zvláštnostech a odchylkách pravopisu jeho doby; není pochyby, že básník tak skutečně vyslovoval, a píše-li vydavatel místo toho otevřel, naděje, bijte atd., nahrazuje vlastně t v a r y, které jsou zvláštnostmi jazyka básníkova (a jeho prostředí), formami nynější obecné řeči spisovné. Neuvádím toho na výtku vydavateli, neboť i všechny tyto odchylky jsou v poznámkách svědomitě zaznamenány, nýbrž proto, že po mém soudu mohl jíti v opravách textu ještě o krok dále, a jako změnil obecné bíte v spisovné bijte, mohl opraviti i ledakterés jiné zvláštnosti jazyka Furchova, kotvící rovněž v řeči lidové (nebo i jinde) a odchylné od forem jazyka spisovného. Píšeť moravský básník na př. vykvěte (17) m. vykvete; je táhnutá (18) m. táhnuta; padnul (19), naleznul (24), propadnul (41), zhasnul (42), navrhnul (51), vyzdvihnul, dopadnul (55) m. padl, nalezl, zhasl atd.; ze sedumnáct ran (19) m. sedmnácti; stojejí, klonějí (31), dělejí (42), nebojejí (49) m. stojí, kloní, dělí, nebojí; Rusi střílí (48) m. střílejí; mračnami (34) m. mračny; v ňadrách (38) m. v ňadrech; ramenama (41) m. rameny; lodě (82) m. lodi; obětě na bojištěch (46) m. oběti na bojištích; ním pohladím jemu líce (36) m. jím; rosa jenž (38 a j.) m. jež; nahraďuje (55) m. nahrazuje atd. Je pravda, že se mnohá z těchto odchylek vymyká opravě, protože by leckterá změna odchylného tvaru ve tvar spisovný měla v zápětí poruchu rýmu nebo rytmu, ale mnohé z nich

zase mohly býti opraveny bez obtíží. Bylo by to bývalo tím spíše možné i místné, že vydání Svobodovo nesleduje cílů vědeckých, byť se snažilo zachovati přesnost vydání filologických — potřebám vědeckým stěží by stačil tento výběr, podávající asi pětinu básní obsažených ve vydání Národní bibliotéky — jako spíše podle slov vydavatelových cíle estetické; a tu ovšem nemůže býti o tom sporu, že nespisovné a dnešnímu čtenáři nezvyklé, ba nemilé tvary Furchovy budou rušiti požitek estetický, a to bez vlastní viny básníkovy, který psal, jak se mluvilo a psávalo za jeho doby. Za takových okolností by byla menší úzkostlivost vydavatelská účelům vydání více prospěla a registrováním odchylek v poznámkách bylo by se učinilo zadost i kritice filologické. Naprostá přesnost jest ovšem vždycky více méně ideální a nedosahuje jí při největší pečlivosti ani tento výbor z básní Furchových. Chyby, které spadají zajisté (pisatel tohoto posudku srovnával básně výboru Svobodova jen s vydáním v Národní bibliotéce) na vrub vydavatelův, jsou na př.: její smichy, vzdechy, její losy *mněné* (65; v Nár. bibl. 86 správněji *měnné*); prázdný *je* ten život (67; v Nár. bibl. 89: *jest*); Zpěv to labutí! Nad mou *Moravu* (34; má býti patrně *Moravou*). V básni »Vždy ta *sama* touha, jest to, jak to bylo, srdce mé se posud pranic nezměnilo (77) jest čísti patrně proti vydání Svobodovu i proti Nár. bibl. (118) ta *samá* = táž (vynecháním čárky se germanismus neodstraní); v básni Příroda (68) jest rovněž asi čísti proti oběma vydavatelům (Nár. bibl. 92): Všeduch mluví světem — *zpytuj* (nikoli *zpytuje*) okem, sluchem, ve přírodě hledej stopy ducha duchem; vedeť k tomu čtení i smysl i rytmus. V básni Láska (67: Světlo má své stíny, láska má své žaly, přece, lásko, tebe píseň moje chválí; láska má své žaly, má své *bouře, nebe* — ó nebeský cíle, lásko, slavím tebe) byl porušen vydavatelem smysl chybným (a odchylným od Nár. bibl. 89) vsunutím čárky mezi slova *bouře nebe* (láska má své žaly, jako má nebe své bouře). Jazyk Furchův, který se s básníkovým vývojem zřejmě očišťuje a zjemňuje, má leckterou zajímavost i pro filologa, zvláště po stránce slovníkové. E.

Marie Hennerová: *Pod křídly*. »Kniha domova«. Nákladem Fr. Borového. Knihtiskárna »Politiky« v Praze 1917. Stran 183. Za K 4·80.

Kniha pí. Hennerové, jež vypravuje o strastech i radostech šestileté hrdinky Irénky Ronové, jest s jedné stránky tak milá, jímavá a do budoucnosti tak mnohoslibná, s druhé stránky se vyznačuje

takovými jazykovými a slohovými zvláštnostmi, že jí »N Ř.« nemůže pominouti mlčením.

Tyto zvláštnosti a zvláštnůstky přiměly člena nejmladší generace literární Ant. Veselého, aby (ve 2. seš. »Června«) položil své veto proti autorčině »překotné« honbě »za honosnou, vyšperkovanou mluvou, která na mnohých místech odstává od obsahu jako naškrobený šat od těla«.

Nuže, podívejme se zajímavé knize do útrob. Poznáme z ní, že se autorka vážně zabývala studiem českého jazyka, ale jednak touha po novotě, jednak touha po výraze nejstručnějším a nejhutnějším ji svedly k lecčemus, čeho opravdový milovník jazyka českého nemůže schváliti.

Touha po novotě a po hutnosti výrazu svedla autorku k novotvarům, z nichž některé jsou zbrusu nové: manželskou jistotu těchto paní *zapříčiňovala* i jejich krev (srv. verursachen, způsobovati, podmiňovati, manželská jistota těchto paní měla svou příčinu i v jejich krvi) 9; prsty Tereziny *odřetězovaly* závoru 19, 144; strhla *zařetězenou* závoru 57; záře *ozřejmila* vznášející se prach 21; vyšívala o *dvacetičtyřosobním* ubruse 21; hraní na šťastné shledání, kterým jsem se právě nyní *zajímavěla(!)* v duchu i já 60; *modlosložebničila* 66; to jest moudrost vaše, že si obtíže *přeusmíváte* 99; otec *ztajemněl* a *zopojněl* mi představu o něm (*ztajemněti* by značilo státi se tajemným, obdobně *zopojněti* = státi se opojným) 106; *znepochopila* jsem jej 108; *ustranila-li(!)* se v nadšení 109; krásně *obhořelí* od slunce (abgebrannt!) 109; chtěla jim *zesvátečnit* pout 125; v tom se mi pekelně *zabarevnila* lepenková kulička 139; krasavice *zazávojovaná* 158; promluvil, *zpřízvučňuje(!)* tuto zdrobnělinku 171. Atd.

Zejména mnoho příd. jmen autorka utvořila sama, nebo starším příd. jménům dala zcela nový význam. Tak jedním slovem (adjektivem) nahrazuje složitější výraz substantivní nebo verbální: opájela jsem se touto okličnou (t. oklikou konanou) poutí 14; nadpodlažní štěrbina 102; úsvitné proroctví o těch, kdož mají přijíti (proroctví hlásající úsvit těch...) 7; po mezichodníkové dráze 14; usmíval se do svého lesního (t. jako les hustého) vousu (sic) 27; kněz se modlil průčelný před vozem (t. čelem k němu obrácen) 177, srv. 28, 136, 7; barvínkově dojemnýma očima 145, srv. 50, 97, 57; bylo radno prchnouti za jeho kružný dosah (za kruh jeho dosahu) 55; změteně zábranný výjek zděšení (jako na obranu pronesený) 56; do naslouchavého ticha 58; prošla mimo mne hněvně naspěchaná 60; vyťala Pepíkovi mydlinnou rukou facku 60; vrátenní okénko (ve vratech) 60; zjevoval nám zatra-

cenecká nebezpečí 69; štvi citlivé klapky tisícibodnou metelicí 70; vysmykla jsem se z přetvářlivého váhání 73; po jídelnovém koberci 76; smutek zalil mne hladinným(!) mírem (jako hladinou vody?) 115; tma zahalovala mne ve svůj podhladinný, nepřiznaný pohyb 95; víčka olesněná temnými brvami 102; milovala jsem obdivným vytržením všechny nevěsty 113; vnímala jsem kadidelnou vůni chrámovou jakýmsi zbarevnělým vnímáním 117; zeď, jejíž kostná(!) vybělená nahotą civěla okny 157, srv. na kostně (jako kost) holou dlažbu 13; sjela jsem nervným zděšením 158; na návratné (zpáteční) cestě 166; polituje mého nepřebojovatelného ostychu 67 a mn. j.

Zvláštní úlohu má příslovce, jímž autorka nahrazuje prosté přídavné jméno nebo výraz substantivní, řídčeji verbální. Tím její sloh většinou získává na stručnosti výrazu, ale ztrácí na konkrétnosti a kráse. I ve spoustě těchto příslovcí vyskytují se mnohé nebývalé a nemožné novotvary: s květinovým stolkem, plným zvonečkově (= květnými zvonečky) ověšených fuksií 14; prošly jsme rozléhavě prostrannou kuchyní (prostrannou kuchyní, v níž se rozléhaly naše kroky) 14; minuly jsme ovocně(!) chladnou spižírnu 15; věnec růžově smědých cibulí visel oble, hojně a těžce u dveří 15; chodbička ústila v mlčelivě (mlčelivou) světlou síňku 16; z kostelně zamyšlených pokojů 16; obě nadlehčivě pozdvižené paže 17; na totéž místo je doskočně (na doskok) blízko a poutnicky daleko 18; Julius sebou uhýbavě mrskl 19; bylo to cosi řinčivě oslepujícího 19; vstoupit do tanečně prostorné jídelny 20; těžké vrápy dobrého plátna, splývajíce tuze, zatížily pomníkově(?) její pilný klid 21; její krásnou, tiše plavou hlavu 21; látky praskavě hroutícího se ubrusu 23; usadila míčkově drobného Julia 23; vrhla jsem se do vzduchu povzlétavě vonného hyacintovou blažeností 26; nedbaje naší usmátě(!) bezmocné vzpoury 26; zeptala se ho jakýmsi zásobně horlivým přízvukem 28; babička, trestavě mlčíc, dýchala vzrušeně ke dveřím 31; mihl se na chodbě kdosi malinký a potichu neobratný 32; strýc se tváří odsuzovačně(!) 33, 135; byla postavičky přítulně nizounké 33; tatínek odešel barevně modrýma (blaufarbig?) očima do dálky 46; předpotopně tvůrčí hyb 47; chopil se oběma rukama její hovorně (v hovoru) odvrácené hlavy 49; otřela mu fialkově vonným šátečkem uřícenou tvář 52; mračna čekají přebitě nachystána 56; skácela jsem se se schodů průjezdem na ulici, polétavě prostovlasá 57; balvanně těžké i listově prchavé, bědné, provinělé (sic) bytí 57; do hnědě umírajícího sněhu 57; zachumlaná v řeznicky červeně a modře kostkovaný šátek 59; slzy jí vhrknou do očí, zkrašlujíce je vy-

poukle do věštkynního vytržení 59; bylo mi přikrčeně útulno 63; jak je uschovaně dobře nedutající dušičce, rozdují-li se pokoje ve stoupavě řvoucí moře! 70; napřáhla rozkazně paži 73; vyptával se opakovaně 78; novinový list, plize (plihý a) veliký 85; zvuky z mého snově proměněného světa 87; oči, uložené hluboko pod velce sklenutými brvami, postavenými římsově 91; její hlas osvobozeně zazvučel 92; já jsem dospěle neusínala 95; byly to zvuky čistotně známé 95; zaměstnaně (tvrdě?) spící hlavičkou 100; chytila jsem se majetnicky samozřejmě jeho kapsy 102; kulička klepla skořepinně o dřevěnou podlahu 104; paničky je vrabečkově obskakují 114; zapamatovala jsem si po mamince okouzleně 115; důkladné řezy, do kterých se mohu dužnatě na plno zakousnout, jsou neradně rudé 118; mandle prokládají zebrovaně cukr pálený 118; zeptal se Julius příkazně hračkářky 119; člověk moudrý, po Nýritzovsku čítankově moudrý 126; pramen smolně slepených vlasů 129; postavila jsem se zpomínavě k oknu 140; důležitě zaměstnaným hlasem 147; s pekelně barevnou kuličkou (byli totiž na ní namalováni čertíci) 153; na zeleném tichu jezerně rozlehlých luk 163; míjel, černě se smršťuje, neklidný vlak 163; odsunula jsem bosou nohu záchranně od kraje nádržkového 166; za mými zády kostlivě zachřestí růženec 172; položila šátek před sebe přípravně na okenní rám 176 a j. velmi často.

Jest jasno, že autorka na rozvíjecí člen, vyjádřený příslovcem, kladla zvláštní váhu, že jí na tom záleželo, aby mezi ostatními členy rozvíjecími vynikl. Proto ten zvláštní tvar jeho. Jenže se tu zvolil nevhodný prostředek, výraz příslovečný, tedy abstraktní, místo výrazů substantivních a verbálních, jež jediné jsou nositeli konkretního slohu. Prostředek autorčin jest neslohový: důležité představy vynikají násilným slovním tvarem, nikoli slohovým prostředkem, čímž se účin umělecký ruší a ničí.

Sloh pí. Hennerové jest mimo to, jako každá manýra, jednotvárný. Valná většina sousloví uvedených je totiž tak uspořádána, že určené podstatné jméno jest na konci, před ním stojí určovací jméno přídavné a na začátku příslovce. Tam pak, kde podstatné jméno má při sobě předložku, jsou určovací členy mezi ní a jménem podstatným. Na nečeskost takového pořádku slov »N. Ř.« již ukázala. Příklady: v rheumou zkřivených prstech 70; zahleděla jsem se jí do rozhořčením uřícené tváře 36; vypukla jsem z přemíry(!) vzteklé lítosti (t. j. z lítosti z přemíry vzteklé) v náruživý pláč 36; v mukami zocelené duši 131; jakoby mincí o mrazy okovanou půdu hodil 60 a j.

Autorka tedy z úmysla tvoří nebývalé tvary a neobyčejné vazby.

aby podala něco nového, svérázného. Z téhož důvodu užívá často tvarův a vazeb velmi řídkých a zastaralých, jako: stanuli jsme před dveřmi o mosazném zvonku (m. s mosazným zvonkem) 19; paní Nováková vyběhla z prádelny o kouřících se vlasech 60. Vazba tato se opakuje často. Sluší uvésti také: z *byvšího* života, z *nenavrátima* vrzala harmonika 133, 103; po *srnímu* plaché oči 67; potajemku 34, 103; po ptačímu 174. Sem lze také počítati hojné užívání prostého instrumentálu srovnávacího: mne strýcova výmluvnost unesla epopejnou řekou 47; jeho slova vyletěla by lasturným střípkem po vysokozpěvné vlně 70; on otrocky, nástrojem poslouchal 79; lukem vzepiatá vůle ke štěstí 117; kde se shluklo nejčernější množství namačkaným hroznem za planetami 120; ustupovala jsem vyloučenou(!), pariem (pariou?), zatracencem 126; zatěkala jsem tu z kouta do kouta štvanou zvěří 138; očekávala jsem slavnostně připravená malinkým Borkmanem každou vteřinu 156; oblohou, jež tuhla nade mnou doznělým zvonem 166 a j.

Nesprávný jest prostý instrumentál na hojných místech, jako: přijme fialky náměsíčnou poslušností 59; pohlédla na mne. Nikoli už hořkým posměchem, ani trestající přísností 67; pomyslila jsem si zpěvnou důvěrou 73; hrála si s námi neúnavnou svěžestí 75; pošeptala jsem mu bezděčnou vypočítavostí 149 a j.

Sem také kladu gallicismy, v novém písemnictví arci již zdomácnělé, kde podst. jméno v prostém akkusativě, mající při sobě nějaký přívlastek, je doplňkem určitého slovesa, táhnoucím se ku podmětu: podívej se, jak tě ústa dokořán poslouchá 142; tatínek, hlavu obnaženou, vedl maminku 177.

Prostý genitiv se pojí nejen se slovesem *litovati*, nýbrž archaisticky také se slovesy *plakati, chvěti se, třásti se:* budou plakat ženy neštěstí Juliova 58; že mne ušetří otázky, které jsem se chvěla 148; třásla jsem se jejího hněvu 171.

Autorka usiluje o gramatickou správnost jazykovou. Přes to přece jí proklouzlo dosti chyb, z nichž vytýkáme nejzávažnější. Můžeme říci: zub mě bolí, bratrova neláska mě bolí (věcné podměty), ale nemůžeme říci bratr mě bolí (osobní podmět). Proto je chybná věta: abychom jí nezaboleli 28; své tělo vzdát uslzeným vánkům, aby mne roztály (roztavily, rozmočily) 57; za chvíli v pokoji shasnou (zhasnouti je sloveso podmětné: svíčka hasne, ale svíčku hasíme, zhasíme) 88; vítr pošílel(?) vzduch a zhasil slunce 160; několik krůpějí krve zmokvalo (zmáčelo) makově černé vlasy Juliovy 56; velmi jsem mu v duchu zazlívala (měla za zlé) 37; to mne udivovalo (tomu jsem se divila, to mne zaráželo) 177.

Nečeské jsou vazby s předložkou k: nebylo s ní k snešení 76; zazdila jsem svou bolestnou lásku do mstivého vzdoru k nedobytí 138; podobiznu vymalovanou mně k nepoznání 71.

Z jednotlivostí vytýkám: V roce 18** (v roce značí tolik co do roka, během roku; zde: roku 18**) 12; býval na faru zván o zasvěcený svátek patronův (srv. o sv. Havle; tedy o zasvěceném svátku, nebo na zasvěcený svátek) 12; vlasy zatím jí zbělí (zbělejí) 30; zlobou kamenící slzy (kamenějící) 54; mizící vločkou (mizející) 57; mladý pán napomněl (napomenul) holčičku 125; před otevíranými (otvíranými) dveřmi 32; hlavu vepředenou (vpředenou, zapředenou) 163; rozeplouvajíce se (rozplývajíce se) 163; když jsme vejali nedomyslitelné (vňali, pojali, postřehli) 169; rozeběhla se (rozběhla) 182; Pepík hrál v kopanou 60; hráli v Černého Petra (černého Petra) 97; mladé dívce zrazoval, aby mne podarovala (aby mne nepodarovala) 141; předešla jsem jejímu rozkazu (její rozkaz — srv. jemandem zuvorkommen) 147; jasným znepochopením mé zášti (mého záští) 54; když jí bylo dvacet čtyři roků (roky, nebo čtyři a dvacet let) 39. V dativě čísla jednotného zájmena já zná skoro vždy jen širší tvar: slovo znělo mně knižně 107; můžeš mně ji zase vrátit 104; ani Bůh by mně byl tehdy nevysvětlil 108; maminka mně pověděla 112 atd.

Pravopisných a tiskových chyb jsem našel málo: allej (alej) 25; havranní zvěsti (havraní) 17; ssundej toho kluka (sundej, lépe snes) 53; u babiččina kolene (kolena) 70; rozlobil 66, 130; krmě památná (plurál žen. r., spr. krmě památné) 117.

Bylo by také pořádku slov leccos vytknouti, ale již končíme. Věnovali jsme knize pí. Hennerové více místa než rozborům knih obyčejně věnujeme. Z toho ať spisovatelka posoudí, jak nás její kniha zaujala. Ale čím větší nadání před sebou vidíme, tím přísnější měřítko přikládáme. Na konec upřímně vyznáváme, že se těšíme na nové dílo autorčino, v němž se bohdá již zbaví zvláštnůstek, které jsou uměleckému účinu prvního díla na ujmu.

J. L.

Stanislav Kovanda: *Z příkazu otcova.* Studentské příběhy. V Pacově 1918. Nákladem Přemysla Plačka. (Vydáno ve sbírce jeho: Dobré knihy pro mládež.) Za 9 K.

Kdož by rád nečetl historek ze studentského života? Vždyť student byl odedávna miláčkem obecenstva a zvláště v našem národě, kde význam studenta je mnohonásobně závažnější nežli u národů velkých! Studenti jsou výkvět mládeže; vítá se u nich veselost, humor a promíjí se jim i rozpustilost, pokud v ní je duch a vtip.

Zpravidla však beletrista, humorista i dramatik sahají pro svoje hrdiny do řady studentův universitních neb aspoň vyšších gymnasistů; Kovanda nám předvádí typ méně obvyklý: studentíka *první* třídy gymnasijní. Ale netřeba se tu lekati už napřed nějaké snad nudy neb aspoň nezajímavosti. Není toho málo v takové malé duši; my jen už jsme zapomněli, co všecko v nás tlelo a vzplálo, dřímalo a se probouzelo, když nás rodiče dali zapsati na střední školu. U Kovandy jest to synek venkovského učitele, jehož nitro se nám tu odhaluje ve všech přehojných hnutích a dějích svých, s opravdovým bohatstvím pocitů, jež namnoze po prvé do srdce zavítaly a je rozvlnily. Má to svůj půvab zvláštní, prožíti znovu, co jsme prožili kdysi sami a co zatlačeno bylo životním vírem do zapomenutého pozadí. Kovanda pak dovedl chytiti věc za pravý konec: milý studentík jest již starší, je mu 13 let, na obecné škole měl učitele, který jej duševně sytil, půjčuje mu dobré knihy a maje ho k tomu, aby si z nich zapisoval obsah, ale i vzdělávaje jej všestranně jinak. Předstihoval tedy náš Stulík spolužáky věděním i chováním, jakousi samostatností a samosvojností. Otec jeho, dumavý a vážný muž, skrývající v prsou jakési veliké tajemství tvrdého osudu, uložil před odjezdem chlapci, aby si psal každodeníček; to že bude míti nejlepšího přítele a také ochránce ode všeho pokušení.

A takto máme v Kovandově povídce následovnici Herrmannovy knihy: »Z notýskův Pavla Čamrdy«. Je to zdárná dcera, forma zápisková je šťastně vystižena. Takto *mohl* psáti primánek. A přece, co vše jest vloženo do těch zápisek! Pocity nového studenta ve škole i na bytě, při čtení tatínkova a maminčina dopisu, dojmy z první návštěvy koncertu, předsevzetí tu učiněná, jak se rozšiřuje duševní obzor hochův, kritika profesorů, slasti a strasti plynoucí z »hodiny«, udílené bohatému spolužáku, chuť do zpěvu a vděčnost za přijetí mezi zpěváky klášterní, soukromé návštěvy u profesorů, jízda domů a první probuzení doma, pak ty krásné svátky u maminky a u přátel strávené, městské a venkovské zábavy, chytání raků, včelaření, bruslení, procházky, bolest ze zneuznání, mrzutosti na bytě i ve škole, nemoc a pohřeb bytné, hospodářství jejích příbuzných, jak si v životě lidském podává náhoda ruku s přičiněním vlastním — to jsou tak některé z nejpěknějších částí knihy, která jest také obrazem veškerého školského života nynějšího. Všechny jsou zpracovány slohem a postupem živým, bez reflexí a úvah (ač se spisovatel nevyhýbá přemítání hochovu a vyvažuje z něho etické perly), bez popisů a líčení vzletných, prostě, přirozeně, pravdivě a stále poutavě. A v této slohové stránce vi-

díme hlavní umění Kovandovo, které tu věru bylo plavbou mezi Skyllou a Charybdou. To umění nám dalo opravdu dobrou knihu pro mládež, ceny vzácně výchovné, kterou bychom nejraději viděli v rukou každého studenta, aby mu byla na první cestě studijní průvodcem milým i užitečným.

Škoda jen, že zůstalo v knize něco chyb tiskových a něco chyb jazykových, jakkoliv spisovatel s jazykem zachází jemně, dbá jeho uhlazenosti a vytříbenosti i jeho lahody a krásy. Protože najisto u knihy té dojde brzy na druhé vydání, uvádíme zde úplněji, co by bylo v něm opraviti. Za tiskové chyby lze pokládati: byl jsem málo vyvolán (m. vyvoláván, str. 11), poprvé (m. po prvé, 13), prosvitalo (m. -í-, 16), noty ku zpěvu (m. ke zp., 39), příhody se mihaly na mysli (m. míhaly, 48), řiditel kůru (m. ředitel, 56), zpod popele (m. popela, 107), k rýči hrobníkově (m. hrobníkovu, 151), na stůl mě připravili večeři (m. mně, 163).

Tato poslední chyba nás vede k poznámce, že p. spisovatel vůbec rád užívá tvaru »mně« i tam, kde by měl spíše míti místo tvar *mi* jakožto tvar méně důrazný a méně vytýkající; na př.: zdálo se mně (15), dva profesoři mně vytkli (11), poprosil, aby mně je půjčili (9), a mnohde jinde.

Že se dostala do knihy některá slova nově, ale nikoliv šťastně utvořená, nic se nedivíme. Právě chybné tvary a vazby si u nás získávají rychle oblibu i obranu. Tak slovo listovati v přírodopisu bylo by raději nahraditi starým poctivým *probírati se, čísti v přírodopise*, nemíní-li se pouhé *obracení listů;* německý původ ze slovesa blättern je zřejmý. Podobně slovo zazlívati lépe nahraditi slovem *míti za zlé, vykládati ve zlé*. Přišla řada na mne jest násilný obrat, konkretně nepředstavitelný (spr. *došlo na mne*). Oblíbené slovo *rozhodně* mívalo význam jiný, dokud se mu nepropůjčil význam německého entschieden. Nám stačí *naprosto, najisto* a p. (pro školu je ho najisto škoda, 32). Ani nešťastné předati tu nechybí (předal hospodářství synu m. *odevzdal*, předáme ti sólo v sopránech m. *svěříme*). Místo zacílil tam, vítali bychom raději staré *zamířil* tam, místo otázky zodpověděl: *na otázku odpověděl*. Béřu je naprosto nesprávné m. *beru*. Seřazovali nás, dámy stály seřazeny jest najisto nelibozvučné, a jak v »Naší Řeči« již ukázáno, také nesprávné m. seřaďovali, seřaděny.

Není tedy výtek mnoho a týkají se vesměs věcí hojně rozšířených. Ale bez nich bude kniha i po této stránce dokonalá.

B.

*

DROBNOSTI.

DIVOKÉ KVÍTÍ.

Říkají nám, že přece jen se jeví polepšení v novinářské češtině. S radostí vítáme každou takovou zvěst. Ale některé chyby se opakují pořád. Pozorný čtenář najde tyto známé opět v tomto klasobraní.

I. Na poli slovesa:

Večerník »Práva Lidu« dne 2. března: České noviny nesmí do Uher (m. n e s m ě j í). — Tamtéž dne 13. března: Policie chce tuto otázku řešiti rozháněním lidí, stavících se do front (m. s t a v ě j í c í c h s e do front). — Seidlera jeho ctitelé staví v čelo nového ministerstva (m. s t a v ě j í). — Tamtéž 16. února: Z mnoha stran dochází stížnosti na zvyšování nájemného (m. d o c h á z e j í; rozkazovací způsob: docházej a ne: dochaz!). — Tamtéž 13. února: Nedostanou-li opice všechno přesně a v nejlepší jakosti, hned onemocní (m. o n e m o c n ě j í).— »Venkov« 5. března: Rozhodně (lépe: n a p r o s t o; rozhodný má význam jiný) jsou Němci proti právu sebeurčovacímu, jak mu rozumí Češi (m. r o z u m ě j í). — »Národní Listy« (Večerník) dne 13. března: List vykládá, jakého zločinu se dopustili tito čeští sběhové na svých starých rodičích, bratrech a sestrách, kteří v Rakousku a Německu hladoví (m. h l a d o v ě j í. Pamatuj: slovesa, utvořená od jmen podstatných a přídavných, časují se podle vzoru rozuměti: rozum-ěti, hladov-ěti, šediv-ěti, nemocen — onemocněti atd.). — »Nové Illustrované Listy« v č. 4.: lord Balfour, lord Cecil a jich (m. j e j i c h) přátelé neví, že tyto návrhy na zlepšení rasy nejsou německým vynálezem (m. n e v ě d í). — »Venkov« 5. března: Vláda a její parlamentní aranžéři se vrací k projektu, vyloučiti sporné paragrafy z rozpočtové předlohy (m. vláda a její pomocníci (nebo připravovatelé) sněmovní se v r a c e j í k návrhu (úmyslu) . . .). — Večerník »Práva Lidu« dne 18. ledna 1918: Nenávistné podráždění proti opozdivším se nosičům roste a roste (lépe: proti o p o z d i l ý m nosičům). — Tamtéž 22. ledna: Nemohu nepodpořiti účel tak šlechetný (m. n e p o d p o r o v a t i účelu tak šlechetného. Podpořiti jest nepěkný novotvar místo starého, dobrého podepříti nebo podporovati). — »Národní Listy« (Večerník) dne 27. února: Civilní osoby zařazují se proti všemu právu do vojska (m. zařaďují se). — Tamtéž: Generál vyvracel tvrzení, že vřazují se do vojska lidé pro politické smýšlení (m. že s e v ř a ď u j í do vojska . . .).

II. Na poli jmen:

»Nové Illustrované Listy« č. 4: Nemocemi trpící vojsko (m. vojsko trpící n e m o c m i, podle vzoru kost). — »Venkov« 5. března: Průběh schůze byl s napjetím očekáván (m. s napětím). — »Právo Lidu« 24. listopadu 1917: V čí rukou je Jerusalem (m. v čích rukou; zájmeno čí se skloňuje podle vzoru »dnešní«). — »Český Svět« č. 26: Vyprávěč zavrtěl sebou na židli (m. vypravěč; slova utvořená příponou -ač, -eč, -ič zkracují zpravidla kmenovou samohlásku: udavač — sazeč

— palič atd.). — Večerník »Práva Lidu« dne 18. ledna: Jde o dvě přání při této stávce: o chléb a o mír (m. o dvoje přání). — Dvě ústavodárná shromáždění proti sobě (m. dvoje . . .). — Tamtéž 16. února: Na těchto poplatcích chtí majitelé domů vydělávati (m. majetníci, vlastníci, držitelé domů). — Ministr nedosáhl svého účele; sbírá se na válečné účele (m. svého účelu; na válečné účely). — Tvrdošijně se bránil (m. tvrdošíjně). — Přísahali věrnost (m. přisahali).

III. Na poli vazeb a obratů mluvních.

Večerník »Práva Lidu« 26. února: Odmítl každého příspěvku (m. každý příspěvek). — Tamtéž 18. ledna: Také zastavení vydávání časopisů považuje představenstvo strany zatím za bezúčelné (m. zastaviti vydávání časopisů pokládá . . .). — »Večer« 17. ledna: Jak to přijde, že z nedávného transportu 400 srbských prasat zaslaných do Vídně více než 100 jich přišlo na zmar (m. čím to je . . .). — Tamtéž: Z Vídně se sděluje . . . Časopis »Vorwärts« sděluje . . . Jak se nám sděluje (m. oznamuje, píše). Sloveso sděliti (mitteilen) povážlivě se rozmáhá a vytiskuje každé jiné sloveso souznačné (říci, pověděti, oznámiti, zprávu dáti, psáti atd.). — Tamtéž: Kapitán ryt. Purschke jednomu z námořníků řekl, aby až přijde na dovolenou, působil vlastenecky a svým krajanům vpálil známku pro zemězradu (m. vypálil znamení zemězrady). — »Nár. Politika« 12. března: Tak šetří pošta práva jazyková (m. tak pošta šetří práv jazykových). — Tamtéž: Účast v pracích této komise jest závislou od věcných podmínek (m. jest závislá na věcných podmínkách). — »Venkov« 12. března: Jen vzdělaní a pracovití národové budou s to zachrániti vyčerpaný stát (m. budou sto, aby zachránili, nebo: dovedou, mohou, stačí zachrániti). — Večerník »Práva Lidu« dne 18. března: Mír, jejž Německo bude potřebovati, musí si teprve vybojovati (m. jehož). — Tamtéž 2. března: Dělníci nemohou za takového ignorování jich varovných hlasů bráti žádnou zodpovědnost za vývin dalších poměrů (místo: Dělníci za takové nevšímavosti k varovným hlasům nemohou převzíti, míti žádné odpovědnosti (nebo: nemohou býti odpovědni) za další vývoj poměrů). — Tamtéž: Po výslechu městských strážníků přišel na řadu okr. strážmistr. (Na jakou řadu přišel? Míní se: došlo na strážmistra). — »Nár. Listy« (Večerník) 27. února: Purkmistr listoval v těžkém foliantu (m. obracel listy, probíral se . . .). — »Nár. Politika« dne 3. března: Železářské hodnoty zlevnily (m. zlevněly. Zlevniti jest učiniti levným, zlevněti: státi se levným). — »Zvon« č. 23: Hovořeno o událostech udavších se během svatby (m. o událostech přihodilých (nebo: které se přihodily, staly) za svatby). — Večerník »Práva Lidu« 20. února: Všecky tyto republiky nechtějí odpadnout od Ruska, nýbrž chtějí utvořiti Svaz ruských republik (m. Žádná z těchto republik nechce odpadnouti od Ruska; »všecky nechtějí« znamenalo by, že některá chce). — Tamtéž: Potřebujem opravdový mír s Ruskem (m. potřebujeme opravdového míru s R.). — Italii je třeba klid (m. klidu). — »Arb. Ztg.« postrádá v prohlášení dr. Seidlera odpověď na hlavní otázku (m. postrádá odpovědi; ale lépe: pohřešuje odpovědi). — Tamtéž: Říšský sněm může sice vyjíti bez ministra války, nikoli však ministr války bez říšského sněmu (m. Říšský sněm může se obejíti. býti bez ministra).

— »Venkov« 22. ledna: Vyšetřování v Německu k vůli marsellaise (m. p r o marsejésu). — Tamtéž: Kameny nacházejí se v podzemí Nár. Divadla zakryty bednami. Bylo by záhodno, aby v době jubilejní byl umožněn k nim přístup jich shlednutí (m. Kameny jsou v podzemí Nár. divadla . . . Bylo by záhodno, aby v době jubilejní bylo možno k nim sejíti a je shlédnouti. — »Nové Illustr. Listy« č. 4.: Nyní pracuje Artur M. Patry na objemném eposu »Syn pereje«, jež zdá se býti jedinečným dílem v naší literatuře (m. nyní pracuje . . . o objemném epose, které, jak se zdá, b u d e . . .). »Humory« č. 6: To už bude potřeba něco hodně povedeného, aby nás to rozesmálo (m. to již bude t ř e b a n ě č e h o hodně povedeného . . .). — Večerník »Práva Lidu« 13. března: rádi si dali líbiti pevnou ruku (m. rádi s n e s l i, nebo neměli nic proti pevné ruce). — Tamtéž: Máme muže, nad jehož vhodností nemá napřed býti lámána hůl (m. o jehož vhodnosti nechceme už napřed pochybovati, vyslovovati pochybnosti).

IV. Na poli cizích slov a slohu.

»Nár. Listy« (Večerník) 18. března: Mírová smlouva v Moskvě ratifikována (schválena). — Před rozhodujícím stadiem světové války? (před . . údobím . . .). — »Venkov« 3. března: Intervence v záležitosti sproštění rolnictva domobranecké služby (m. Zakročení ve věci zprošťování rolnictva od služby domobranecké). — »Nár. Listy« (Večerník) 27. listopadu: Návrh na odepření schválení císařského nařízení (m. návrh, odepříti n. aby bylo odepřeno schválení císařského nařízení). — Tamtéž 17. ledna: Intimní porady delegátů čtyřspolku (m. Důvěrné porady vyslanců (zástupců) čtyřspolku). — »Večer« 23. listopadu: Zabavení jmění pro sběhnutí (m. jmění zabavené pro sb.). — »Nár. Listy« (Večerník) 13. března: Ohledně kongruy nastaly difference (m. ve věci kongruy, o kongrue nastaly rozpory, nastala neshoda). — »Venkov« dne 3. března upozorňuje, že koncertní a taneční dvorana v Obecním domě pražském nazvána byla správně a hezky Smetanova síň, kdežto se v poslední době množí na návěštích i v údajích pořadatelských nečeský název sál. — V »Nár. Listech« čtli jsme dne 17. ledna večer tuto slohovou perlu: (Členové jihoslovanského klubu a Českého svazu) táží se v příčině prohlášení hr. Czernína, učiněného dne 22. prosince, podle něhož v odporu s ruskými názory o právu sebeurčovacím, vykonávaném státně samostatnými národními skupinami, a v příčině ochrany národních menšin a v příčině odkázání věcí těch na ústavní cestu, ve státech již stávajících, čímž sebeurčovací právo v Rakousko-Uhersku se ve skutečnosti odmítá.

JMENO či JMÉNO?

V jazyce starém bylo jmeno (z pův. jmě, 2. p. jmene, množ č. jmena). Velmi záhy se však zakořeňuje u slova toho analogické zdloužení (v. Flajšhans, Česká kvantita v Listech fil. 1895, str. 84) asi podobné jako u dvojslabičného stéblo (ze st'blo) nebo ústa. Doklady zjevné (podle Gebauerova Slov.) jdou již od 15. st., na př. gmeena svého (Práva pražská ze sklonku 15. st.); tak píše Všehrd, Hájek, Bratří v bibli Kralické, Jungmann (Palacký archaisticky jmeno), Šafařík. Gebauer a j.;

é bývá i zúženo, na př. v Jungmannově dokladu ze Štelcara Želetavského (gmýno). Jest tedy psáti jméno, nikoli jmeno. Délka vnikla i do výslovnosti lidové. Podle dokladů Bartošových (v Dialektologickém slovníce moravském str. 196) vyslovuje se na Moravě méno; Kott (6, 532) zaznamenává doklad z Rychnovska »nesmíš dávať nikomu žádné míno« (pod. od Nové Paky, Kott 6, 985 a j.). V jiných nářečích se délka zase zrušila týmž pochodem, jakým z léto (dial. líto) vzniklo ve výslovnosti lidové zase leto (dvě leta), ze stéblo (dial. stýblo) steblo a vyslovuje se pak meno za spis. jméno. Zaváděti dnes psaní jmeno bylo by zbytečné archaisování v pravopise podobného rázu, jako kdybychom chtěli psáti po staru ještо m. ježto, osídlo m. osidlo, kázaní m. kázání, kníha (stč. i ob.) m. kniha atd.

POHŘÍŽITI.

O správných tvarech tohoto slovesa jest u nás dosti nejistoty, a někdy se doporučují i tvary najisto nesprávné. Kdybychom chtěli míti tvar odpovídající úplně hláskám původním a tvarům jiných jazyků slovanských, musili bychom říkati p o h r o u z i t i; ale tak se v Čechách neříkalo, co češtinu známe, nikdy. Na Moravě ovšem žije tvar pohrúziť v nářečí valašském, snad i jinde. Původní č. hrúziti se změnilo podle příbuzného slovesa hřaznúti (potopiti se; žije posud v lékařském vyhřeznouti, vl. »vynořiti se«) v hřúziti, později hříziti; a protože vedle netrvalého pohříziti bylo a jest trvalé pohřižovati, pohřížeti a také tvary pohřížen, pohřížení se správnou hláskou ž, změnilo se podle toho starší hříziti v h ř í ž i t i. Hlásku ř nalézáme již v nejstarších českých dokladech (z 14. st.); kdy vzniklo ž, nevíme dobře, protože v starší době z i ž se psává stejně, ale v 16. st. se již říkalo pohřížiti, snad ještě vedle staršího pohříziti. Pohrouziti je znění nářeční, pohříziti se dnes asi vůbec nikde neříká: měli bychom se smířiti s tvarem p o h ř í ž i t i, který si jazyk sám vytvořil přirozeným vývojem. Kdo takových změn jazyku nedovoluje, musil by žádati také, aby se říkalo na př. paziti, přiblíziti, okrásliti, pohlízeti a j. místo ustáleného již pažiti, přiblížiti, okrášliti, pohlížeti.

Stejnou změnu hlásky r v ř nalézáme ve jméně ryby mřeně, která na Moravě slove také h r ú z e k (hrouzek), v Čechách místy, zvláště v krajích vltavských, h ř í z e k (ze staršího hřúzek); jméno má tato rybka odtud, že se ve dne pohřižuje pod kameny a do děr na dně potoka. Okolo Prahy se dnes tato rybka jmenuje obyčejně mřenkou, anebo po německu grundlí; starší lidová výslovnost onoho jména byla řízek, a byl pražský vtip, že v Podole člověk dostane za 30 kr. víc než třicet smažených »řízků«.

ROUBÍK, ROUBÍKEM ZACPATI ÚSTA.

O takovémto zacpání úst roubíkem dočítáme se přes tu chvíli v denních časopisech, ale představa r o u b í k u jest pisatelům velmi nejasna. Uvádívají, že lupič zacpal přepadenému ústa roubíkem z »k a p e s n í h o š á t k u«, roubíkem »z p u n č o c h y — z h a d r u«. Ale roubík jest něco pevného, tuhého, d ř e v ě n é h o. Každý snad ví, co znamená roub, roubovati strom. Roubíkem dále nazývá se k o l í k, kterým se zatahuje, utahuje snop. Roubíkem se divokému koni násilně utahuje ná-

hubek, až koutky pysků jeho vzhůru sevře. Roubíkem se uzavírá petlice na dveřích. A posléze tedy jest roubík dřevo, jímž se někomu ústa rozvírají, aby nemohl mluviti a křičeti. Roubík je — podle Jungmanna — vše co roubíku podobné, kolík, ein Stab, Pflock, Stange (kurze). Ze všeho toho vyplývá, že je nesmyslné mluviti o roubíku ze šátku, punčochy, hadru. Těmito věcmi sice mohou se ústa ucpati, ale roubíkem naopak se rozvírají, když se roubík vrazí kolmo mezi zuby, čelisti nebo pod jazyk a mezi patro. Schumlaný šátek nebo kus hadru není roubíkem. X.

ŘEZATI a — PILOVATI.

Vytkněte novináři cokoli, vždy má na omluvu »zimničný chvat« práce své. Není však pochyby, že mnohou škaredost jazykovou i mnohý nesmysl zaviňuje nevědomost nebo nedbalost. Přeloží-li novinář německé »Meierhof« do češtiny »Meierův dvůr«, je to nevědomost i nedbalost. Pouhé nahlédnutí ve slovník, třeba jen Rankův, poučilo by překladatele, že Meierhof znamená poplužní dvůr, dvorec, dvůr hospodářský. Někdy však novinářský referát vám dokazuje, že pisateli není jasný ani pojem, že nemá zdání o nejprostším řemeslném výkonu, o užívání nástroje, o čemž by jej poučil nejposlednější čtenář, ať městský nebo venkovský. Ve zprávě denního listu dne 2. února o vylovené části lidské mrtvoly z Vltavy čteme větu: »Od trupu byly hořejší končetiny odpilovány, obratle byly propilovány«. To jest nesmysl. Vrah (v tomto případě vražednice), který se chtěl mrtvoly snáze a tedy po částech zbaviti a tím stopy zločinu zahladiti, jistě nepracoval pilníkem, kterým se mrtvoly nerozřezávají. Sáhl po domácí pilce, pilou pak se nepiluje, nýbrž řeže. — S tímto pilováním setkali jsme se v poslední dobu častěji v novinách, a vždy bylo toho slova nesprávně užito místo řezání, ježto běželo o manipulaci pilou. X.

U VYSOKÉM STUPNI.

Toto rčení je v češtině nesmyslný germanismus (in hohem Grade), jak každý pozná, hledí-li si jasně uvědomiti jeho význam: »ve stupni« nic není, musili bychom říkati aspoň »na stupni«. »Na vysokém stupni« samo sebou by nebylo rčení nemožné (Veleslavín má na př. rčení »na nejvyšším stupni cti a slávy státi«); ale zvláště ve spojeních se jmény přídavnými, jak se »u vysokém stupni« obyčejně říká (u vysokém stupni citlivý, ctižádostivý a pod.), zní i »na vysokém stupni« v češtině příliš strojeně (»u vysokém stupni citlivý« nám zní lépe, protože z toho nevědomky slyšíme německý vzor). Našim předkům stačívalo a prostému venkovanu posud stačí na př. velice, tuze, nadmíru, z míry atp.

ÚŘEDNÍK.

Na str. 91 jsme podle přání čtenářů »N. Ř.« vytkli, že »Nár. Listy« stále píší úřadník, úřadní místo úřední, úředník atd. Než se tato poznámka dostala do rukou obecenstva, upozorňuje nás již zase jiný čtenář, že dne 27. března tentýž časopis dovedl ve třech denních zprávách vytisknouti 18krát slova úřadník a úřadnictvo. Dopřáváme místa i této poznámce: dokazuje jednak, že hláska a v

těchto slovích jest opravdu podstatným znakem nářečí Mariánské ulice, jednak, že se této zvláštnosti dostává pozornosti, jíž zasluhuje. Nové doklady lze nalézti v »Nár. L.« skoro každého dne.

HOVORNA.

PŘI NEJMENŠÍM, PŘI NEJLEPŠÍM, NEJMÉNĚ, NA NEJMÉNĚ atp.

N e j m é n ě s významem »aspoň« se vykládává za germanismus (podle něm. wenigstens). Jsou však doklady již od 15. st. ze spisů dobrých, na př. z Husa (»i papež jest člověk hřiešný najméně všedně« a p.), z Chelčického, ze staročeských biblí, ze Snáře Vavř. z Březové, ze Solferna atd. Něm. w e n i g s t e n s je doloženo po prvé r. 1716, podobné slovo m i n d e s t e n s r. 1711: kdo věří o shodných způsobech mluvení v rozličných jazycích, že nemohly vzniknouti jinak než přenesením, musil by tedy souditi, že wenigstens je bohemismus, ne naopak.

P ř i n e j m e n š í m s týmž významem psával velmi rád Chelčický; na př. v Postile »při najmenším na smrtedlné posteli všickni by svolili i prosili, aby tam (do nebeské radosti) vjíti mohli«. Tak psal také český překladatel Mandevillova cestopisu, překladatel kutnohorského Práva horničího (lat. předloha mívá tu »ad minus«), Veleslavín, překladatelé Kralické bible, Komenský atd. Poněkud podobno jest něm. z u m w e n i g s t e n, ale jest doloženo teprv r. 1660. Starý jest výraz z u m m i n d e s t e n (již v staré němčině bylo zi minniste, v střední němčině ze minsten, z čehož později zum mindesten): ale jednak předložka při se přece nekryje s něm. zu, jednak není snadno hledati u Chelčického germanismů.

Podobně, snad přímým napodobením výrazu »při nejmenším«, vznikl o p ř i n a j b l i ž š í m, s významem podobným, jež známe z r. 1491: »kdož (v řece) konopie močiti chce, ten . . . udělaj sobě močidlo při najbližším 4 lokty od břehu« (Arch. Č. 16, 390). A podobné je také p ř i n e j l e p š í m. Starých dokladů tohoto výrazu neznáme, ale nemáme ho za nečeský, třebas byl podobný německému »im besten Falle«, »bestenfalls«: jest utvořen podle výrazů» při nejmenším«, »při nejbližším«, o jejichž správnosti pochybovati nedovedeme.

N a n e j m é n ě vzniklo ze staršího nejméně; Jungmann má jediný starší doklad teprv z Haranta z Polžic. Není nemožno, že vzorem tomuto novotvaru byly německé výrazy s a u f (auf das beste atp.); posud se říká v lidové mluvě (a snad častěji) původnějším způsobem »nejmíň« (»to stálo nejmíň pětku«) a knižní jazyk mohl by se spokojiti kratším, starším a najisto českým n e j m é n ě místo zbytečného a podezřelého »na nejméně«.

N e j v ý š e s významem něm. »höchstens« kárají stejně jako n e j m é n ě s významem »aspoň«, wenigstens«; máme prý říkati po česku »sotva« nebo »leda«. Ale »nejvýše« není »sotva«, »leda«; z nouze mohu říci na př. o domě, že stojí »sotva« padesát let (ačkoli to není totéž, jako řeknu-li, že stojí »nejvýš« padesát let), ale

nemohu přece říci na př., že bych za něj dal »sotva« anebo »leda« padesát tisíc, chci-li říci, že to je nejvyšší míra, ke které bych se dovedl odhodlati. Máme-li pro nejnižší možnou míru nepochybně české slovo »nejméně«, nelze viděti hříchu proti duchu českého jazyka, řekne-li se o nejvyšší možné míře »nejvýše«. Starých dokladů zde ovšem neznáme, a jest možno, že »nejvýše« s tímto významem vzniklo teprv v době nové: ale tak užívá slova tohoto mluva lidová a máme proto za pravděpodobné, že tento význam vznikl podle vzoru, jejž měl jazyk v slově nejméně, ne vlivem cizím. Ale měli bychom ho užívati jen, kde jde o skutečnou míru, ne ve větách, kde jest na místě l e d a, na př. »něco takového by udělal leda člověk docela spustlý«, kde, asi opravdu podle něm. »höchstens«, v městech slýchati také »nejvýše«, »na nejvýše«.

N a n e j v ý š e máme za stejně zbytečné a podezřelé jako na nejméně: zase bychom měli stačiti pouhým n e j v ý š e. V staré češtině se ovšem říkávalo »na najvyššie, na nejvyšší«, ale to znamenalo asi »na největší míru, nejvíce« (na př. »zsílil se [Uriáš] na nejvyšší« 2 Paral. 26, 8).

N a k r á s n ě říkáme s významem asi »i snad, třebas« ve větách podmínečně připouštěcího významu se spojkou kdyby: »kdybych na krásně nebyl doma, můžeš mi vzkázati«. Starých dokladů zase neznáme (Jungmann tento výraz zná jen z živé mluvy), ale sotva zde lze viděti vliv cizí (němčina nemá nic takového). Příslovečných výrazů podobných měla starší čeština více (ten boj postál na dlouze; o tom se píše na krátce; Alexandr panoval na mále; naroditi se na vysoce): a podle nich si jazyk utvořil v době, jíž zatím neznáme, také na krásně.

»SLEČNA DOKTOR«.

»Čítám často »slečna doktor«, »byla povýšena na doktora« a pod. — nemohu si pomoci, uráží to můj český sluch, jako by jej urážela kopulace slov »paní domovník« neb obdobné »pan domovnice«.« Tak žaluje čtenář v listě nám posleném a žádá od nás »odborného výkladu«.

Odborný výklad! Ten by musil říci, že »slečna doktor Nováková« (nebo »paní poslanec Viková-Kunětická«, jak se u nás také psává) je v jazyce, který ještě zachoval v rozlišování rodu původní ráz jazyků slovanských a vůbec indoevropských, nesmysl do nebe volající a ohavnost spuštění jazykového citu, jaké porozumí člověk snad v němčině a v jiných jazycích, které neliší pohlaví v příjmeních a v titulech po muži (naše paní ředitelová Müllerová je v ústech německých Frau Direktor Müller), nikoli v češtině. Ale bojíme se, že se tohoto nesmyslu nezbavíme, dokud nevyhyne marnivost, hledající kdo ví jaké ponížení v tom, nedá-li se ženě titul mužský, dokud nevyhyne u nás opičení po němčině. A čekáme, že se nám dostane poučení o zákonech, které mluví jen o »doktorech« a o »poslancích«. Ještě že se tento nesmysl u nás neujal o několik desítiletí dříve; mimo »slečny doktory« a »paní poslance« bychom měli ještě »slečny učitele, ekspeditory, posluchače« atd. Však jsme již čtli ve spolkových zprávách také o »slečně jednateli« a o »slečně X-ové, předsedovi« (tahle »slečna předseda« by se mohla hájiti aspoň tím, že u nás bývali muži »sousedé« a ženy »sousedy«).

Stavovská pojmenování žen u našich předků i v lidu mají koncovky -ová nebo -ka. Žena panovníkova i nevdaná nebo ovdovělá panovnice byla císařová, králová; mistrová je žena mistrova nebo samostatná majetnice nebo správkyně živnosti; máme učitelky, ředitelky, mlynářky atd. Místo »slečna doktor« lid náš beztoho říká »slečna doktorka«; zdá-li se to komu trochu všední, stejně správně po česku by bylo slečna nebo paní »doktorová« a podobně slečna nebo paní »poslancová«. Řekne se nám, že by pak nikdo nevěděl, je-li ta »paní doktorová« žena doktorova či sama »doktor«. Mluví-li Němec o »Frau Doktor« nebo Čech o »švagrové«, je stejná neurčitost slova, kterou doplňuje ve skutečnosti znalost okolností. Kdyby bylo dosti dobré vůle mluviti opravdu po česku, takovéto nesnáze by nikomu nepřekážely.

STRÝČKOVI ČTENÁŘI Z VÝCHODNÍ MORAVY (v. »N. Ř.« I, 46).

»Vzorky jen proti předem zaslanému obnosu K 4.20 franko«: tomu snad ještě rozumíte? Ale copak tohle: »Předmluvu napsal a podepsal nikdo menší než D. Rizov, bulharský vyslanec to na pro čtyřspolek skutečně nejdůležitějším dvoře berlínském«. Abyste neřekli, že jsme si to jen na Vás vymyslili: je to z »Víd. Deníku« (3. března).

ZÍTRA JDU DO DIVADLA.

Jeden z našich čtenářů pokládá užití přítomného času v této a v podobných větách za nesprávné a soudí, poněvadž děj jest položen do budoucnosti, že sloveso má býti v čase budoucím a že tedy věta má zníti: zítra půjdu do divadla. To je námitka správná se stanoviska obyčejné logiky, nikoli však se stanoviska jazykového a psychologického. Přítomnost je vždycky jen relativní a značí vlastně jen současnost s jiným daným momentem časovým, který je v mysli mluvícího. Pravím-li »cítil jsem, jak mi vlasy vstávají«, vyjadřuji přít. časem »vstávají« děj vlastně minulý, neboť bez úvodní věty »cítil jsem« musil bych říci »vlasy mi vstávaly«; ale poněvadž se v mysli přenáším a stavím na časový bod, vyjádřený slovesem cítil jsem, jeví se mi pak druhý děj, vstávání vlasů, jako přítomný. Toto přenášení se osoby mluvící z minulosti do přítomnosti anebo z budoucnosti do přítomnosti (tehdy uzří syna člověka, an se béře v oblaku s mocí a slávou velikou, Luk. 21, 27) je ve všech jazycích zjevem obyčejným. Zvláště snadno se přenášíme z minulosti do přítomnosti i mimo věty vedlejší, na př. při živém vypravování; je to tak zv. présens historické, přišel a »povídá«. Ale i při budoucích dějích je to možné, byť ne tak časté (jdeť o děj pouze myšlený), je-li v mysli mluvícího časový moment, o který se může opříti a se kterého si může děj budoucí živě představiti jako současný, přítomný. To bývá na př. v závětí vět podmiňovacích (čas je udán předvětím), představujeme-li si obsah závětí jako nepochybný důsledek podmínky. Na př. A tak budeš-li činiti, blažený jsi (Komen.). Učiň to a jsi ztracen. (V jiných jazycích může býti poměr obrácený, v předvětí présens vzhledem k budoucímu závětí, na př. ve francouzštině, kde se po si = jestliže nahrazuje vždycky futurum časem přítomným). A tak i jinde, kde v témže myšlenkovém celku je výraz označující budoucnost. Toho způsobu jsou i věty »zítra jdu do divadla«. I lid se tak často vyjadřuje; na př. zítra máme sv. Václava, za měsíc jsou žně; zytra máme piľno

(Kašík, Nář. středobeč. 86), neš sa ty v r á t í š, s e m už hotový (t.), a dyž ai nigdo n e p ů j d e, já i d u (t.). V Čelakovského básni Prokop Holý praví Prokop: aneb Kamenici z j i t r a v moci m á m e, aneb zde naše moc na věky se zláme (Sebr. sp. I, 251).

LISTÁRNA.

P a n u K. B. v B e n e š o v ě. Podstatná jména mužská s koncovým -k, na př. klobouk, potok, mrak a p., mají v 6. pádě množ. koncovku -ích, na př. v kloboucích, v potocích, v mracích a p. Píše-li některý spisovatel »v kloboukách«, píše tak jistě z neumělosti nebo z nedbalosti (leda by šlo o jméno místní, na př. ve Valašských Klobukách). Střední podstatná jména na -ko, na př. jablko, mají v 6. pádě množ. buď také koncovku -ích (původní), na př. na jablcích, častěji však i ve spisovném jazyce koncovku -ách, na př. v slůvkách, v jadérkách, v perkách, a zejména v městečkách (-čko), na kolečkách, po slovíčkách atd. (v. Gebauer-Ertl, Mluvnice česká § 292, 8 a 302, 2).

P a n u B. P. v J i h l a v ě. Slovo »p o u s í n á« v Nerudových Kosmických písních XIII. je nedokonaný (imperfektivní) tvar k slovesu pousnouti, jako »usíná« k slovesu usnouti (s novodobým, analogickým zdloužením kmenové samohlásky jako ve vypnouti — vypínati, zatnouti — zatínati atp.); znamená tedy »pousíná« = pomalu, ponenáhlu usíná. »Z s i n á« v téže básni značí »stane se siným«, t. j. zmodrá jako nebožtík, o němž říkáme, že je zsinalý, t. j. smrtelně promodralý.

P a n u MUDr. J. J. v J i h l a v ě. Slova a výrazy pravděpodobný, tou dobou (tím časem), jsem všecek u vytržení, strhnouti (sraziti) si s účtu, bezvadná toileta jsou správné. Správné je vídávati (podle vídati, srv. slýchavati, bývávati a p.), ne vidávati, dolézavý, ne dolízavý, odpočiň si, ne odpočni (ale počni, začni), přírostek, ne přírůstek (srv. výrostek), zabíjačka, ne zabijačka, zpoličkovati (ne s-), výslužka (ne vej-), ošumělý (ne -mně-), smíšený (ne -se-), sroštěnina (ne -stě-, srv. maštěný), polichocen, lichocení (ne -tě-, ale zaštítěn, srv. »N. Ř.« II, 15). Píše se obyčejně na zdařbůh, ale kdo ví. Stejně správné je ledakdo, ledaco i ledakdos, ledacos (a leckdo, leckdos, leccos); ledaskdo, ledasco jsou krajová slova, v mluvě knižní méně obvyklá. Stejně správné je dělo se i dálo se, jinak i jináče (tento tvar však je ve dnešní mluvě knižní méně obvyklý), uvázl i uvízl (jako táhl a tíhl, kde si jazyk oba tvary rozlišil významem), tamodtud i odtamtud, vojín i voják, zavříno, zatopíno i zavřeno, zatopeno. V koncovkách některých pádů se jazyk kolísá, co jej známe, na př. o domovu i o domově, dějiny národu českého i národa, a bylo by marné i zbytečné ustanovovati, který tvar je pravý. Spisovné tvary jsou líbá, látá, krajové líbe, láce; podobný rozdíl mezi spis. pro zahřátí, bota, letošní vedle kraj. zahřání, bot m. r., letoší (mezi prodajný a prodejný si vytvořil spis. jazyk rozdíl: prodejné je zboží, prodajné pak osoby atp.). Tvary kratší jako zas, přec, víc atp. jsou vedle původních delších zase, přece, více v knižní mluvě české odedávna (zasi, přeci jsou tvary jen krajové) a bylo by zbytečné je zapovídati; tvarům míň, líp se knižní jazyk

vyhýbá ne pro nedostatek koncové samohlásky, ale pro novější í místo é zachovaného v méně, lépe. Plíce je pomnožné jméno stř. r., tedy se má skláněti vl. jako pole; 2. p. je však plic, 7. p. plicemi, někdy též (méně správně) plicmi. Hýždě je pomnožné jm. ž. r. (podle duše), bérce jedn. jm. stř. r. (podle pole); Boleslav a j. jména podobná se sklánějí jako duše (mimo 1. a 4. p.); Chrast podle kost, rovněž závrať. Místo starého mučedlník, učedlník a mučenník, učenník dnes se obyčejně říká i píše mučedník, učedník. Ubohý má 2. st. ubožejší, touha by mělo v 2. p. mn. č., kdyby si někdo umínil tohoto tvaru vůbec užíti, asi touh, ne tuh, jako říkáme touhami, ne tuhami. Starší a lepší je dvouramenný, dvouhlavý atp. než dvoj-. Vyrabitel, slovo málo obvyklé (spíše se říká výrobce), mělo by krátké a. Koncovka -ální, -ární (originální, rudimentární) je bližší lat. původu než -elní (-érní), jež páchnou něm. vzorem. Slovo zákrok (chirurgický zákrok) je tvořeno správně. Strany slov cizích je snad nejsprávnější vyhýbati se jim, kde máme dobrá slova svá, ale nemíti jich za smrtelný hřích, zvláště kde jde o slova odborná nebo o slova, jichž bez rozpaků užívají jiné jazyky evropské. — O jiných věcech najdete odpověď časem v »N. Ř.«. V lecčem byste našel poučení v mluvnicích a v úředních Pravidlech.

Panu V. Z. v Michli. Krajové rozdíly v řeči zůstanou i u nás, dokud čeština bude jazykem živým. Jinde si takových věcí všímají více než u nás (jest na př. veliký atlas, poučující na množství map o rozšíření význačných slov a jiných zvláštností jazykových na francouzském území jazykovém). Opravovati takové nestejnosti bylo by málo platno i zbytečno; ale sbírati by se měly hojnější měrou, než se děje posud. Váš list jsme odevzdali do sbírek slovníkové komise Č. Akademie. O východočeské výslovnosti kreu m. krev atp. byste se dočetl ve Frintově spise »Fonetická povaha a histor. vývoj souhlásky »v« ve slovanštině« (v Rozpravách III. tř. Č. Ak., č. 42, r. 1916), kde jest také mapka znázorňující její rozšíření.

Panu F. H. v Olomouci. »Promlouvati« je sloveso nedokonavé k »promluviti«, tak jako domlouvati k domluviti, omlouvati k omluviti atd. Je to sloveso v jazyce potřebné a staré; doklady hojné ze staršího jazyka uvádí Jungmann (III, 677).

Panu V. N. v Opavě. 1. Leopoldinský jest utvořeno zajisté jen prostým napodobením slova »josefinský«, nikoli ze základu »leopoldinismus«, kterého se neužívá; je to asi podobné tvoření, jako když podle slov kovárna, tiskárna a p., utvořených k podst. jménům kovář, tiskař a p., tvoří se slova kavárna, sušárna, ač podst. jmen kávař a p. také není. — 2. »Návladní« je bezduchá napodobenina německého slova Anwalt; už matiční Brus z r. 1877 doporučuje za to výraz »státní zástupce«. — 3. Slovo »obrat« ve významu »Redewendung« zaznamenal ve svém slovníku již Dobrovský (II, 425 Wendung in der Sprachkunst, obrat). Také Jungmann ho užívá a v 2. vyd. Slovesnosti (1845) takto je definuje: Postavení takové myšlenek, kterými píšící vyhýbá se jednotvárnosti, slove obrat (Wendung). Od té doby se ho užívá často ve významu »(jiný) způsob vyjadřování«. Vliv německého

slova Wendung pro počátek je ovšem možný, ale významu slova »obrat« nebylo tím učiněno násilí, zvláště pokud jde o změnu, rozmanitost výrazu. »Obrátiti řeč na něco« je rčení staré a dobré. — 4. Zdvihnouti ustanovení, nařízení a p. ve smyslu zrušiti (= lat. tollere, něm. aufheben) jest v českém jazyce právním rčení značného již stáří. Jungmannův Slovník (V, 641) uvádí hojné doklady ze Všehrda, Brikcího, Koldína a j.

Značce X. Y. Z. Název »neslabičná« předložka (»N. Ř.« II, 92) je správný. Rozeznáváme totiž předložky slabičné, které jsou slabikami, na př. do, po, od a p., a předložky, které nejsou slabičné (které nejsou slabikami), na př. s, k, v, tedy předložky neslabičné. Poměr mezi slabičný — neslabičný je týž jako mezi rozumný — nerozumný, slavný — nesłavný atd. Analogie se slovy bezzubý, bezruký a p. není tu na místě; bezzubý je ten, kdo je bez zubů, bezruký, kdo je bez ruky atd., ale o předložce, na př. s, nemůžeme říci, že je bez slabiky nebo že jí slabika chybí (chybí jí pouze samohláska), nýbrž jen to, že není slabičná. Ruských složenin s předložkou bez- není možno v češtině jen tak beze všeho napodobiti, protože každý z obou jazyků má v tvoření takovýchto slov zvláštnosti své. Rusové říkají bezvkusnyj, bezslavnyj, bezumnyj atd. tomu, kdo je bez vkusu, bez slávy, bez rozumu atd., my však říkáme nevkusný, neslavný, nerozumný a p., vycházejíce z toho pojetí, že nevkusné je to, co není vkusné, neslavné, co není slavné atd. A stejně založený rozdíl je také v tom, říkají-li Rusové »slova bezsložnaja« (= bezslabičná) a my neslabičná.

Panu J. B. v Zlonicích. 1. »Síje« jest dobré slovo. — 2. »Plevel« jest rodu mužského. — 3. Předložka »u« znamená prostou blízkost, předložka »při« značí těsnou blízkost (u zdi — při zdi). Ve významech přenesených bývají ovšem rozdíly mezi oběma předložkami velmi rozmanité. — 4. »Zpravidla« jest opak výrazu »výjimečně« a znamená »skoro vždycky«, převahou a p. — 5. Slova zeměděl ec, zeměděl ství jsou přejata z ruštiny. — 6. O slově »oproti« byl výklad v »N. Ř.« I, 94 a j.

OPRAVY:

V čísle 4. na str. 112 (na konci předposledního odstavce článku »Jeden«) je porušena sazba; věta má zníti správně takto: „ale jako tento způsob mluvení v němčině má základ v plném dvoučlenném výraze, nalézáme i v češtině podobný základ ve výrazech" atd.

V témže čísle na počátku prvního článku Hovorny (na str. 119) vypadl celý 2. řádek, takže věta správně zní: „Slova téhož tvaru co bráti, na př. dráti, práti, žráti atd. mají míti před koncovkami -eš, -e, -eme, -ete jednak r změněno v ř, jednak kmenovou samohlásku e zdlouženu v ě" atd.

*

Číslo 5. vyšlo dne 1. května 1918. Z redakce odpovídá dr. Jaroslav Vlček.

Tiskla firma: Th. Venta, společnost s r. o., v Praze I., v Bílkově ul. č. 17.